

september 2021 תשרי תשפ"ב editie 79/3

ALEH עולה

UITGAVE VAN IRGOEN OLEI HOLLAND • בטאון ארגון עולי הולנד

שנה טובה! SJANA TOVA!

VOOR ALTIJD JONG!

Zou u voor altijd jong willen blijven? Ik zou dat best leuk vinden, denk ik weleens. Maar meestal kom ik gauw weer terug tot het heden en de werkelijkheid.

En toch zijn er velen onder ons die nog steeds een identiteitsbewijs – תעודת זהות – op zak hebben dat niet alleen tientallen jaren oud is maar ook nog een pasfoto bevat van rondom de datum van afgifte waarop u er tientallen jaren jonger uitziet – en vaak genoeg onherkenbaar bent. Voor altijd jong?

Helaas, een ieder van ons zal afscheid moeten nemen van dat oude vertrouwde beduimelde en gescheurde document.

Waarom?

Omdat oudere identiteitsbewijzen niet meer zullen voldoen aan de eisen van het ministerie van Binnenlandse zaken en niet langer gebruikt kunnen worden om bij landelijke en gemeentelijke instanties aan te kloppen en toegang tot aangeboden diensten te verkrijgen.

Er is geen reden tot zorgen! De in 2013 aangenomen wet verplicht ons pas vanaf volgend jaar augustus (2022) een identiteitsbewijs – תעודת זהות – op zak te hebben dat een vervaldatum aantoont. U heeft dus nog meer dan voldoende tijd!

Ieder nieuw uitgegeven identiteitsbewijs moet vervolgens uiterlijk iedere tien jaar vernieuwd worden. Bovendien voorziet de wet in een legitimatieplicht. Dit houdt in dat u in het publieke domein ten allen tijde een geldig identiteitsbewijs moet kunnen tonen!

Het nieuwe identiteitsbewijs heeft het standaardformaat van een credit card en bevat een chip. Deze chip stelt instanties in staat uw basisgegevens op te roepen en vervolgens informatie aan u te verstrekken en wijzigingen toe te voegen.

De hierboven verstrekte informatie is via deze link: https://www.gov.il/he/departments/general/renew_your_id_2022 te vinden.

Wij begrijpen dat voor sommigen onder u dit een grote opgave kan zijn. Familieleden, vrienden en kennissen kunnen tot hulp zijn. Leden en lezers die vragen hebben helpen wij graag verder. Zo nodig zullen we aan dit onderwerp in het komende nummer nogmaals aandacht besteden.

Succes!

Ya'akov Almor

כמה זה עולה לי?

הנפקת התעודה היא ללא עלות כל עוד היא בידיכם. במקרים בהם התעודה אבדה או נגנבה, ייגבה תשלום.

מה צריך לעשות?

להזמין תור לאחת מלשכות הרשות ולהגיע במועד שנקבע לך ללשכה שבחרת.

יש להביא את תעודת הזהות הישנה אתכם. אם התעודה אבדה או נגנבה, יש לשלם אגרה

לאחר קבלת התעודה יש להפעילה באמצעות מסרון שתקבלו לטלפון הנייד או באמצעות שירות מקוון.

למעט תעודות זהות שנופקו בין התאריכים 26.08.2012 ועד 30.06.2013 ולא נרשם בהם תאריך סיום תוקף. תוקף תעודות אלו יפוג עם השלמת 10 שנים מיום שנופקו.

דוגמא: תעודת זהות שנופקה ב-15.04.2013 תפוג בתאריך 14.04.2023, ויש להחליפה לפני תאריך זה.

September 2021 תשרי תשפ"ב
Jaargang 79 nummer 3 (digitaal)

Oplage: 900

Aleh is een uitgave van Irgoen Olei Holland.
Copyright © Irgoen Olei Holland.

REDACTIE

Ya'akov Almor
Bart Berman
Chaya Brasz
Rob Coopman
Eldad Kisch

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE

Tsvi Bar Rav, Chris Bonfeel, Herman Braaf, Chawa Dinner, Naftaly Godesh Tal'or, Dini Goldschmidt, Ruth de Jong, Gila Kedar, Channa Kistemaker, John Löwenhardt, Ini Lederer, Judith Millul, Max Nathans, Ratna Pelle, Eliahoe Philipson, Harry Polak, Hans Schippers, Gideon van der Sluis, Ita Vos, Corrie Zeidler.

VORMGEVING

Efrat Sraya

DRUKWERK

Hauser Printing

ADVERTENTIE-ADMINISTRATIE

Kantoor IOH
tel: 03-5625611 fax: 03-5625575
ioh@netvision.net.il; www.ioh.co.il

REDACTIEADRES Aleh

e-mail: Alehioh@gmail.com
fax: 03-5625575

IOH - t.a.v. redactie Aleh
Oranim 1, 5405201 Givat Shmuel
Bijdragen als e-mail attachment.
Ingezonden stukken in Word formaat (*.doc file).
Foto's als JPG bestand, min. 500 KB.

LIDMAATSCHAP

Aleh wordt toegezonden aan alle leden van de IOH.
Lidmaatschap voor het verenigingsjaar 2021 bedraagt NIS 275,-.

ABONNEMENTEN

In Nederland € 45,- per jaar.
Buiten het eurogebied \$ 70,- per jaar.

De redactie van Aleh en het hoofdbestuur van Irgoen Olei Holland zijn niet verantwoordelijk voor de inhoud van de advertenties. Anonieme bijdragen en brieven worden niet geplaatst. In uitzonderlijke gevallen wordt de naam op verzoek geheim gehouden. Plaatsing van een ingezonden brief betekent niet dat de redactie zich met de inhoud verenigt. De redactie behoudt zich het recht voor om ingezonden stukken in te korten, te redigeren of niet te publiceren.

Foto voorpagina: Het bloeien van de chatsav (drimia maritima) kondigt het najaar aan, kibboets Matzuva.
Max Nathans©

4	Van de voorzitter
5	Van de redactietafel
6	Wensen en gedicht ▶ Tsvi Bar-Rav
7	Personalia
8	Zeldzaam Nieuw Jaar ▶ Eliahoe Philipson
10	Muzikaal intermezzo
12	Hoge Feestdagen in Krakow ▶ Corrie Zeidler
16	Van de afdelingen
18	Uit de ouderhuizen
22	Jad Davids
23	Taal: Pinat Ivriet ▶ Chawa Dinner
25	Onze taal ▶ Ya'akov Almor
27	Levend Hebreeuws in Amsterdam
	▶ Channa Kistemaker
29	Werkdorp Wieringermeer ▶ Chaya Brasz
33	Feuilleton: Geluk en Zegen ▶ Herman Braaf
37	Voorouders: Achenebbisj en Sefer sjeni
	▶ John Löwenhardt
41	Voorouders: Speurtocht Rivka van Coeverden
	▶ Naftaly Godesh Tal'or
44	Boekbespreking: Joods verzet ▶ Hans Schippers
46	Boekbespreking: Alkmaar ▶ Chaya Brasz
49	Columns ▶ Ya'akov Almor
	▶ Ruth de Jong
	▶ Eldad Kisch
	▶ Chaya Brasz
56	Joods Nederland ▶ Harry Polak
58	Gedicht ▶ Ini Lederer
59	Nieuws uit Nederland ▶ Ratna Pelle
63	Afd. Haifa wenst Sjana Tova!

Lesjana towa oemetoeka!

Het lijkt haast onvoorstelbaar dat Rosj Hasjana, het Joodse nieuwjaar, alweer voor de deur staat. Een voor velen van ons bijzonder intensief jaar ging snel voorbij. Een jaar geleden hadden

we ons al aangepast aan de nieuwe realiteit en een ding wisten we zeker: volgend jaar zullen we dit alles achter de rug hebben. Niets lijkt minder waar. Corona, eerst tot bijna het nulpunt gedaald, is nu weer flink aan het huishouden en ten tijde van het schrijven van dit stukje krijgen zestigplussers al volop hun derde vaccinatie. Uiteraard zullen we bij de IOH de overheidsregels strikt toepassen en elkaar voornamelijk via de 'zoom' blijven treffen. Ik constateer met genoegen dat onze 'zoom'-bijeenkomsten zeer goed bezocht worden en we zullen dus met deze 'vaste prik' doorgaan. Blijf de mails met aankondigingen dan ook goed in de gaten houden.

Olympisch goud

De uitgestelde Olympisch Spelen in Tokyo vonden deze zomer zonder publiek plaats maar dat heeft de pret voor Israël niet kunnen drukken. Met maar liefst twee gouden medailles in de ritmische gymnastiek en twee bronzen in Taekwondo en Judo waren het de meest succesvolle Olympische Spelen voor Israël ooit. In 2004 was het windsurfer Gal Fridman gelukt voor het eerst goud in de wacht te slepen. Deze keer heeft Artem Dolgopyat, die op z'n twaalfde vanuit Oekraïne op Alia is gekomen, op indrukwekkende wijze goud gehaald en een week later

zou Linoy Ashram de allereerste Israëlische vrouw zijn, die een gouden medaille in ontvangst nam: Israëls derde. Een sportieve opsteker en het heeft mij aangespoord om mij alvast in te schrijven voor de Jeruzalemse marathon die later dit jaar zal plaatsvinden!

Sjana Towa 5782

Zoals de Nederlandse traditie voorschrijft dopen we met Rosj Hasjana het appeltje in honing, wellicht is dat soberder dan de meer uitgebreide traditie waarin verschillende vruchten, vis en groente de revue passeren met prachtige zegeningen. Toch houd ik vast aan de appel met honing. Uiteraard vanwege de zoete eigenschappen om ons een mooi en zoet jaar te wensen, maar er zijn ook nog meer kanten die we kunnen belichten: de appel staat symbool voor de gezondheid en ook aan honing worden belangrijke medische eigenschappen toegeschreven. Honing is het enige door insecten voortgebrachte product, dat eetbaar is voor mensen. En wist u dat, als je honing goed vacuüm verpakt, die eeuwig houdbaar is? En dat honing ons slimmer maakt wegens een antioxidant die de hersenfuncties verbetert? Uiteraard is honing het product van harde noeste arbeid. De bijen werken niet alleen hard maar ook zeer goed samen om de honing te produceren. Zoals de bijen wens ik dat we komend jaar in onze naaste omgeving, maar ook binnen de IOH goed zullen samenwerken om er weer een prachtig jaar van te maken met mooie, waarlijk olympische prestaties.

Aan alle IOH-leden, vrienden en familie wens ik een zeer zoet en goed jaar toe.

Op veel gezond en simches, lesjana towa oemetoeka!

Gideon van der Sluis,

Voorzitter@ioh.co.il

DE VERSCHIJNINGSDATA VAN ALEH IN 2021

Editie	Uiterste inzenddatum kopij	Verschijningsdatum omstreeks
79/4 Chanoekanummer	15 november	25 december

REDACTIE EN AUTEURS

In het vorige nummer lieten we al weten dat de Aleh niet kan zonder bijdragen van leden en belangstellenden. Ook vertelden we over de taakverdeling binnen het 'team' van redactie, opmaak, drukker en last-but-not-least het IOH-kantoor. We

kunnen er nu aan toevoegen dat de belangstelling voor de Aleh groeiende is en zelfs af en toe een abonnee oplevert. Niet alleen in Israël waar het abonnement samenvalt met het lidmaatschap van de Irgoen Olei Holland – het is immers 'ons' ledenblad – maar ook buitengaats, in Nederland. Verder zijn oude nummers van de Aleh te vinden in diverse bibliotheken en archieven. Op kantoor staan ingebonden Aleh's van 1958-2003 en er zijn digitale vanaf 2013. Niet ingebonden edities tussen 2003-2013 bevinden zich in het archief. Ze wachten daar op inbinden. Verder gaat ieder nummer onder andere naar de Sifria Le'oemit (de Nationale Bibliotheek van Israël), naar de Bibliotheca Rosenthaliana en naar het Joods Cultureel Kwartier in Amsterdam. Wie schrijft, die blijft! Ook voor later, als iemand iets terug wil zoeken. Nu we het toch over schrijven hebben, is het een goed moment om nog eens te vertellen wat een redactie van auteurs verwacht. Zonder computer gaat het niet. Auteurs dienen hun stukken in te leveren in 'Word' en als regel wensen wij artikelen te ontvangen die de 1000 woorden niet overschrijden. Minder is meestal voldoende om iets te zeggen. De redactie kan zelfstandig artikelen inkorten en het Nederlands verbeteren of aanpassen aan de 'Aleh-huisstijl'. Inhoudelijke veranderingen overleggen we zo veel mogelijk met de auteur.

Illustraties zijn belangrijk en zelf weten auteurs meestal het beste waar die te vinden. De afdelingen en ouderhuizen zijn bovendien gezegend met enthousiaste fotografen, die de activiteiten vastleggen en voor meestal

vrolijke foto's zorgen. Maar we blijven vragen om ervoor te zorgen dat die foto's op minimaal 500 KB of 0,5 MB worden aangeleverd, zodat ze van voldoende kwaliteit zijn om af te drukken. Ook als het gaat om oude foto's of andersoortige illustraties – documenten bijvoorbeeld – dan is het belangrijk om die met hoge resolutie in te scannen, zodat ze tenminste 500 KB 'zwaar' zijn. Lever ze bij ons af in JPG-formaat, als het kan. Dat afleveren gaat uiteraard gewoon als bijlage van een email, niemand hoeft langs te komen. Foto's, die je van het internet overneemt zijn meestal niet van voldoende kwaliteit voor afdrukken op papier. Die zien er mooi uit op beeldscherm of 'mobile' en doen het ook wel goed in de digitale Aleh, maar niet in de afgedrukte versies. Bovendien zien we graag waar ze vandaan komen en of er misschien rechten van fotografen of eigenaars aan verbonden zijn. Lukt het niet om aan de technische eisen te voldoen of om een geschikte illustratie te vinden, dan zoekt de redactie een oplossing en met name komt dat dan neer op Rob Coopman, die een ware expert is in het 'opwerken' van ongeschikte foto's en het vinden van illustraties.

Soms stellen lezers vragen. Over in de Aleh besproken boeken bijvoorbeeld. Boekbesprekingen kunnen immers commercieel gericht zijn. Een slecht boek kan zonder blikken of blozen de hemel in worden geprezen, zelfs zonder dat de recensent het las. Bij de Aleh doen we daar niet aan. Slechte boeken bespreken wij gewoon helemaal niet. Bovendien lezen wij alle aangeboden boeken van kaft tot kaft en geven er een eerlijk oordeel over. Soms kan het wel even duren voordat een boek aan de beurt is, want als het aanbod groot is, staan de boeken op volgorde van binnenkomst in de rij.

Sjana tova en veel gezondheid toegewenst!

שנה טובה ומתוקה והרבה בריאות

De redactie

IOH-Hoofdbestuur en -kantoor
wensen alle IOH leden een goed,
vredig en vooral GEZOND jaar toe!

Sjana tova

*Voor wie trouw al mijn limericks lezen
Meld ik u heel formeel en bij dezen
Ik ga straks nieuwe wegen
Waaraan veel is gelegen
Daardoor lijkt mijn status gerezen...*

*'t Is de negen die het hem dan doet
Met de nul erbij, zoals dat moet
Energiek met veel zin
Een nieuw tijdperk dus in
Dat gaat hopelijk nog een poos goed...*

*Aan mijn vrienden, zowel hier als daar
Laat ons wensen als immer elkaar
Een gezond goed begin
Met nesjomme erin
Wat zowel geldt voor hem als voor haar!*

Tsvi Bar-Rav

PERSONALIA

Overleden

Dhr. Shalom Aghassi, Ofakim

Mw. Hendrina Sara (Rini) Rothschild-Coster, Jeruzalem

Dr. Shay Schellekes, Kiryat Ono

Mw. Anita Zoete, Ma'alot Tarshicha

יהי זכרם ברוך

DOCOSTORY LTD

Uw verhaal is een BOEK WAARD

Wij zijn gespecialiseerd in het **documenteren** en **schrijven** van **biografieën**, **in het Ivvrit**, Nederlands en Engels. Laat uw levensverhaal vereeuwigen door een professioneel team.

Miriam Dubi Gazan, geschiedschrijver

TEL: 972-9-741 94 71 • FAX: 972-9-746 48 67

MOBIEL: 054-7400068

miriamdubi@bezeqint.net • www.docostory.com

door
rabbijn
Eliahoe
Philipson

EEN ZELDZAAM NIEUW JAAR

Na een turbulent jaar, dat nog lang in ons geheugen zal blijven hangen, alweer een nieuw jaar.

Ten onderscheid, להבדיל, (lehavdiel), zoals we altijd zeggen: “vóór de oorlog” of “ná de oorlog”, als we het over de Tweede Wereldoorlog hebben, gaan we het afgelopen jaar voortaan formuleren als: “vóór de corona” of “ná de corona.”¹

Maar bovendien is het komende jaar heel bijzonder. Het is een שנת שמיטה ‘sjnat sjemita’² en tegelijk ook שנת יובל ‘sjnat jowel’.³

Na het rapen van de laatste aren blijft het land een jaar lang braak liggen. Jean François Millet, 'Des glaneuses', 1857

Dit is een zeldzaamheid; de Hebreeuwse kalender is nogal ingewikkeld. Dat heeft in de eerste plaats te maken met de Joodse feestdagen, die in de Tora genoemd worden als gedenkdagen voor het volk in verband met de geschiedenis, zoals de uittocht uit Egypte, de ontvangst van de Tora op de berg Sinaï en de tochten door de woestijn, waar in hutten werd gewoond, maar in de tweede plaats geven ze de tijden in het jaar aan, waarop de gebeurtenissen in de landbouw plaatsvinden, zoals de diverse oogsttijden.⁴ Pesach wordt ook het lentefeest (חג האביב) genoemd. Dit heeft ook gevolgen voor de vaststelling van de kalender, want het Joodse jaar gaat in de eerste plaats volgens de cyclus van de maan, maar de seizoenen gaan volgens de zonnecyclus. Daarom heeft onze kalender meestal twaalf, maar soms dertien

- 1 Noot van de redactie: dit artikel werd geschreven vóór de nieuwe uitbraak van corona.
- 2 שנת שמיטה sjemita jaar, ook genoemd שביעית het zevende jaar. Letterlijk: jaar van loslating.
- 3 שנת היובל jubel jaar, het 50ste jaar, waarin land en slaven vrij gelaten worden.
- 4 We vergeten misschien wel eens, dat wij oorspronkelijk niet een volk van Hi-Techisten zijn, maar van boeren!

maanden. Dat laatste gebeurt zeven keer in negentien jaar, dus 37% van alle jaren.

Hierbij komt nu het geval van שמיטה; het Zevende jaar heeft een kans van 14%.

In de praktijk komt het er op neer dat שמיטה en יובל niet vaker samenvallen dan vijf keer in de honderd jaar.⁵ De volgende keer is pas weer in 2043!

Nu hoor ik al de opmerkingen van onze chochmologen, die argumenteren, dat שמיטה ouderwets is; dat het vroeger nodig was de landerijen van tijd tot tijd braak te laten liggen om de grond niet uit te putten, maar tegenwoordig... we hebben toch kunstmest; we hebben toch technologie, etc.

Hier missen we echter de pointe. De mitswot van de Tora hebben meer te betekenen dan: "Het is verboden". Door het land braak te laten liggen gedurende een heel jaar, worden we weer eens met onze neus op het feit gedrukt, dat wij niet de baas zijn over onze wereld. Wij realiseren ons toch weer onze afhankelijkheid van God, die wij dankbaar moeten zijn voor alles wat we krijgen.

Het is overigens interessant, dat שמיטה gedurende alle eeuwen door ons volk in ere is gehouden, ook in tijden dat er nauwelijks nog Joden in Erets Jisraël woonden of daar landbouw beoefenden.

Aardbeving

Wie heeft er ooit gehoord van צום רעש שביעית, de vastendag van de aardbeving in het zevende jaar?

In de Geniza van Caïro zijn een aantal פיוטים (gedichten) aangetroffen, waarin deze vastendag op 23 sjewat wordt genoemd. De aanleiding hiertoe was een zware aardbeving die plaatsvond op deze dag in het jaar 748 op 28 januari, en dat was een שמיטה-jaar.

Een vrije vertaling van een stukje van een van die פיוטים:

"Op de 23ste sjewat werd een vastendag uitgeroepen over Erets Jisraël, de dag van de aardbeving, waarbij veel steden werden getroffen en onder de puinhopen werden velen begraven."

Het Russische klooster op de Olijfberg, zwaar beschadigd gedurende de aardbeving op 11 juli 1927.

Deze gebeurtenis is ook vastgelegd in andere geschriften, in christelijke, joodse en islamitische bronnen. Ook archeologische opgravingen hebben bewijs gevonden van aardbevingen waarbij tienduizenden doden vielen en gebouwen instortten in Jericho, Bet She'an, Jeruzalem, Tiberias en meer. We weten wel, dat ons land op de Syrisch-Afrikaanse breuklijn ligt en aardbevingen helaas voor de hand liggen.

Laten we ons allen wensen, dat het nieuwe jaar voor allerlei rampen bespaard wordt en voor de hele wereld gezondheid en voorspoed zal brengen.

תהה שנה פוריה בבריאות
כתיבה וחתימה טובה.

Rabbin Eliahoe Philipson

5 Bijvoorbeeld 1938, 1959, 1973, 2008 en 2022. Gemeten in de maand שבט.

Muzikaal
Intermezzo
[Red.]

ROSJ HASJANA EN JOM KIPPOER

In onze dagen is niets zeker. Misschien zijn we in sjoel tijdens de Hoge Feestdagen. Misschien niet. Daarom op deze bladzijde enkele toepasselijke youtubes, waar u via de links naar kunt luisteren. De eerste twee zijn van de meest bekende melodiën van dit seizoen, Avinoe Malkenoe en Kol Nidrei, gezongen door de meest bekende chazan van Nederland prof. Hans Bloemendal z.l. (1923-2015).

Rav Aron Schuster synagoge, Amsterdam

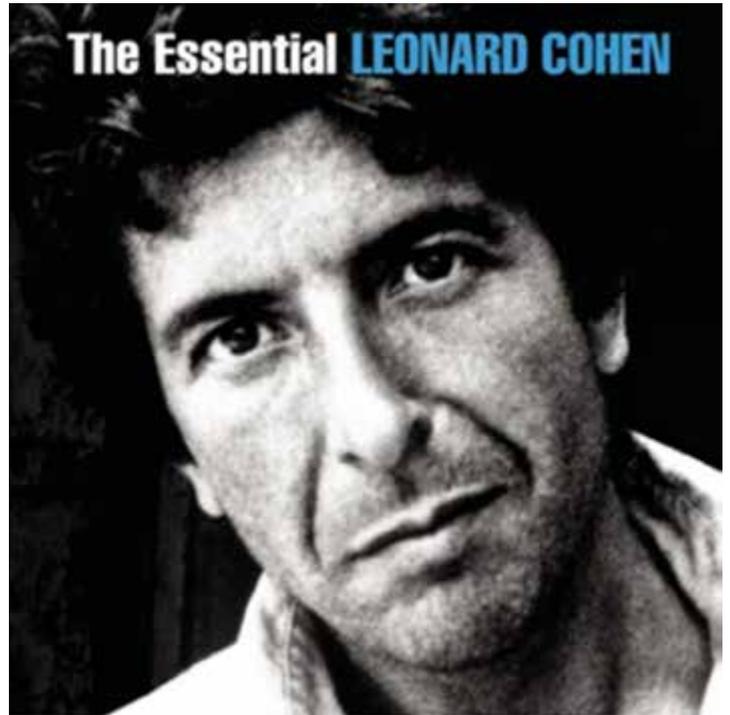
Hans Bloemendal zingt Avinoe Malkeinoe: <https://www.youtube.com/watch?v=MDbGcF6RNTs>

Hans Bloemendal zingt Kol Nidrei: https://www.youtube.com/watch?v=211E17G_Fv0

LEONARD COHEN

Voor degenen die met religieuze herinneringen niet zoveel hebben, maar een moderne interpretatie door Leonard Cohen z.l. (1934-2016) wel op prijs stellen, een lyric: 'Who by Fire', gemaakt als een nieuwe jas voor een oude ceremonie. Wel traditioneel gevormd, maar niet meer thuis in de vormen van officiële religie, gaf Leonard Cohen toch herhaaldelijk op zijn eigen manier uiting aan zijn diepe worteling in de Joodse traditie. 'Who by Fire' is zijn versie van de liturgie van Rosj Hasjana en Jom Kippoer, rond de vraag wie er volgend jaar nog zal zijn, wie zal sterven en ook op welke manier, en wie wordt ingeschreven in het Boek van Leven. Deze periode is er een van inkeer. Het lot wordt beslist op Rosj Hasjana en bezegeld – ingeschreven – op Jom Kippoer

גמר חתימה טובה!

Leonard Cohen zingt 'Who by Fire':

<https://www.youtube.com/watch?v=pDpfGW9CMeA>

En ten slotte blijft het voor oud en jong ook lekker meezingen met Naomi Shemer, Uzi Chitman, Gali Atari en Chani Nachmias

<https://www.youtube.com/watch?v=2XXqyyuhEks>

<https://www.youtube.com/watch?v=o9PxSc8uofg>

door
rabbijn
Corrie
Zeidler

ROSJ HASJANA EN JOM KIPPOER IN KRAKOW

Voorjaar 2019 werd ik benaderd door een Engelsman, die lid was van een liberale Joodse gemeente in Krakow, Or Chadasz – zo spellen ze dat in het Pools. Hij had begrepen dat ik me beschikbaar stelde voor een ‘kehilla zonder rabbijn’ om de Jom Kippoerdiensten als voorganger te leiden. Het werd snel duidelijk dat we een ‘match’ hadden. Ik kreeg hun machzor in PDF bestand toegestuurd en had via Skype een paar keer overleg met de Poolse chazaniet, Rivka, over de taakverdeling en hun minhag.

We spraken af dat ik ook de vrijdagavonddienst van Sjabbat Sjoeva, de sjabbat tussen Rosj Hasjana en Jom Kippoer zou voorgaan, om de gemeente wat te leren kennen en ook om wat tijd te hebben voor ‘face-to-face’ overleg en niet alleen via Skype en telefoon. De diensten zouden in Hebreeuws, Engels en Pools worden gehouden, mijn drasjot schreef ik in het Engels en die werden van tevoren in het Pools vertaald. Dat ging best ontspannen, ik moest ze een week voor Jom Kippoer afhebben.

Het was voor mij de eerste keer in Polen. Ik kende natuurlijk de geschiedenis en vond het heel bijzonder om dit stukje van hernieuwd Joods leven in Polen te mogen begeleiden; een land, waar eens miljoenen Joden woonden en waar nu de Joodse gemeenschap maar heel klein is en vecht voor zijn bestaan. Ook voor de Sjoa heeft naast het orthodoxe en seculiere Jodendom in Krakow een liberale Joodse gemeente bestaan. Or Chadasz is nu een kleine gemeente, met enkele tientallen leden, zowel alleenstaanden als families. Maar voor de Hoge Feestdagen zijn er altijd ook Joodse toeristen aanwezig die op dat moment in Krakow zijn. De gemeente heeft geen eigen sjoel, maar gebruikt meestal het Joods Cultureel Centrum voor de diensten.

De tefillot van Jom Kippoer werden in 2019 in de Hoiche Schule gehouden, de Hoge Synagoge in de oude Joodse wijk van Krakow. Het heet zo omdat de sjoel zich op de tweede verdieping van het gebouw bevindt. Dat gebouw is meer dan vijfhonderd jaar oud en fungeert niet meer als synagoge, maar je kunt nog wel zien waar de Aron Hakodesj was, dat is nu een gapend gat. De benedenverdieping is een boekwinkel, de ruimte van de synagoge

AKAVIA FAMILY

is ingericht als museum met wisselende tentoonstellingen. Dat jaar was het een fototentoonstelling: gezichten van Joodse families, van voor de Sjoa. Wel een bijzonder tafereel, rondom de muren stonden de foto's van mensen die grotendeels vermoord waren omdat ze Joods waren en nu waren wij daar, een kleine Joodse gemeenschap, om Jom Kippoer te houden, een levend bewijs dat we er ondanks alles nog steeds zijn.

De aanwezigen vormden een mengelmoes van lokale Poolse Joden, Joodse toeristen uit de VS en Nederland – vrienden van ons die toevallig in Krakow waren met Jom Kippoer – een paar Engelsen met Poolse 'roots' en mijn oorspronkelijk Israëlische man en ik. De liturgie was mij bekend, maar voor veel van de aanwezigen niet of nauwelijks. En toch... zodra het Kol Nidrei werd ingezet, begon de magie van Jom Kippoer, die pas met het blazen van de sjofar door mijn echtgenoot de volgende avond weer eindigde. Er waren veel ontroerende momenten: een eerste keer de Tora vasthouden voor een oude Poolse man die de Sjoa heeft overleefd, het zingen van het Partisanenlied, de Torarol die afgedekt met een talliet op tafel lag gedurende de hele dag, omdat de Aron niet bruikbaar is, het wisselen van de talen en vooral de diepe dankbaarheid van de aanwezigen dat de diensten op die dag weer konden plaatsvinden. In de pauzes probeerde ik gesprekken met hen aan te knopen, soms rechtstreeks, soms via simultane vertaling uit en naar het Pools. Bijzondere verhalen, zoektochten naar Joodse wortels en trots om in Polen weer deel van een Joodse gemeenschap te zijn.

Ik voelde daar als rabbijn en voorganger hoe de vele generaties, die in die sjoel gebeden hebben, meekeken en meeluisterden, hoe ik letterlijk in hun schoenen stond en door onze gebeden iets van hen weer tot leven bracht. Een heel bijzonder gevoel, een grote verantwoordelijkheid en dankbaarheid dat mij die gelegenheid gegeven was.

Het jaar daarna, 2020, was ik er zowel met Rosj Hasjana als Jom Kippoer. Vanwege de pandemie gingen mijn man en ik deze keer met de auto en bleven we de tussendagen in Krakow en omgeving. Dit keer waren de diensten in het Galicia Museum, omdat daar een grote ruimte is waar mensen op anderhalve meter afstand van elkaar konden zitten. Het sjofarblazen deden we ook aangepast, met de rug naar de mensen toe om zo min mogelijk gevaar voor de gezondheid te geven. Maar er waren gelukkig wel echte diensten en niet alleen via ZOOM, zoals in Nederland. Het feit dat dit mijn tweede keer in Krakow was gaf een extra intensiteit, ik kon me beter voorbereiden omdat ik de situatie van de vorige keer kende. Ook de samenwerking met chazaniet Rivka verliep soepel en dit jaar werden we versterkt door de violist en chazan Marcin. We voegden ook veel meer Pools toe omdat er ten gevolge van de pandemie geen toeristen waren om rekening mee te houden. Veel vooral oudere Polen spreken geen Engels. Vlak voor Jom Kippoer kreeg ik een hardnekkige hoest – door stofallergie, maar toch... Ik moest een doorzichtig gezichtsmasker dragen om de mensen gerust te stellen – dat was wel even spannend. Maar gelukkig kon ik met behulp van veel keelsnoepjes (pikoeach nefesj) toch de diensten doen.

Na de sjofartoon die het einde van Jom Kippoer aangaf, maakten we havdala. Jammer genoeg konden we dit jaar niet gezamenlijk aanbijten zoals we het jaar daarvoor wel gedaan hadden, maar desondanks keken we wel met veel tevredenheid terug op geslaagde dagen met fijne diensten.

Het was een heel bijzondere ervaring, om op zo'n beladen historische plek zulke bijzondere dagen door te brengen en een levend Jodendom te laten zien en horen. Ik voel me zeer bevoorrecht dat ik dit kon doen. Dit jaar zal ik in mijn nieuwe kehilla, LJJ Utrecht, de diensten voorgaan. Maar deze twee jaar in Krakow zal ik altijd met me meedragen.

Ik wens jullie allen een Sjana tova oemetoeka en een goede inschrijving en bezegeling in het boek des levens.

Rabbin Corrie Zeidler

VERSLAG JERUZALEM ► ZOMERMAANDEN

In ons lieve landje is altijd wel wat te beleven.

Hoera zeiden we allemaal toen alle beperkingen van de corona werden opgeheven. Maar de variatie Delta dacht daar anders over en aangezien onze burgers graag naar het buitenland reizen brachten zij deze variant binnen.

Dus lopen wij in gesloten openbare ruimtes weer met mondkapjes en halen onze derde prik op, als we boven de 60 zijn.

30 juni hadden wij (nog net zonder mondkapjes) onze koffiemiddag in café Piccolino. Dit keer binnen, want het was erg warm die dag. Chawa Dinner vertelde ons over een reisverslag van Abraham Levi in de 18de eeuw. Deze avontuurlijke jonge man maakte een lange voetreis beginnend in Amsterdam en hield een nauwkeurig dagboek bij. Zo bezocht hij o.a. Duitsland, Oostenrijk,

Roemenië en plaatsen in Italië, zoals Rome. Bijzonder interessant is hoe hij vertelt over de Joden in deze gebieden en de verschillende beperkingen die hen daar werden opgelegd. Omdat in Venetië de Zwarte Plag uitbrak verkortte hij zijn reis en keerde behouden terug in zijn ouderlijk huis.

Op 5 juli organiseerde ons bestuurslid Eliahoe Philipson weer een virtuele rondleiding in het oude Jerusalem: מתפארת לחורבן, Jeroesjalajim in de tijd van de Tweede Tempel. Dit was zeer actueel in het kader van de drie weken en de verwoesting van de Tempel op 9 Av.

Op 20 juli zouden we een rondleiding krijgen in het Israel Museum, in de Archeologie-afdeling. Dat was naar aanleiding van onze wekelijkse Tanach sjoer met Chawa Dinner, die het boek Koningen behandelt en er zijn veel opgravingen uit die tijd daar tentoongesteld. Helaas moesten we deze rondleiding uitstellen omdat er te weinig aanmeldingen waren, wat waarschijnlijk verband hield met de corona-cijfers en sommige leden leggen dan liever geen bezoeken af aan gesloten ruimten. Wij hopen deze activiteit in het najaar uit te voeren.

Op 28 juli hebben wij weer een koffiemiddag (dit keer buiten op het terras van Piccolino). Er staan nog

verschillende zoom-lezingen op het programma zoals op 12 augustus een lezing van Prof. dr. Emile Schrijver over: Het Joodse Culturele Erfgoed, in het bijzonder het Joodse Boek.

Als alles door kan gaan maken wij 29 augustus een mini-tioel naar Tal Shachar. Daar is een bedrijf, Iza Paziza, waar geitenkaas wordt gemaakt. We leren daar hoe we geitenkaas kunnen maken en mogen onze prestatie zelfs mee naar huis nemen. En daarna krijgen we nog een maaltijd ook!

Het bestuur vergadert regelmatig en maakt al weer plannen voor de herfstmaanden. Een herfst-dagexcursie staat al op het programma.

Een prettige en gezonde zomer verder en Sjana Tova!

Namens ons bestuur,

Dini Goldschmidt

Adverteren in Aleh doet verkopen!

Advertentietarieven worden op aanvraag verstrekt door het kantoor van de IOH

פרסם ב"עלה" ותגיע לאלפי קוראים!

לקבלת תעריפי פרסום אנא פנה למשרד ארגון עולי הולנד

Advertise in Aleh and reach many thousands of readers!

For advertising rates please apply to the office of Irgoen Olei Holland

BETH JULIANA ► **VEEL OP STAP**

בית יוליאנה
Beth Juliana

De dagen waar we allemaal naar uitkijken, zijn die van de uitstapjes naar verschillende interessante plaatsen in ons mooie land. Nu de coronamaatregelen wat minder streng zijn, kunnen we weer genieten van deze gezellige tochtjes!

Onze eerste tocht was al op 22 maart (een dag voor Pesach). Samen met de zelfstandige bewoners gingen we naar 'Iza Pziza', een geitenboerderij in moshav Tal Shachar. Daar is een kleine kaasmakerij en er zijn een heleboel geiten! We kregen een rondleiding en konden de daar gemaakte geitenkaas proeven. Ook werd er een bezoekje gebracht aan de 'werknemers' die verantwoordelijk zijn voor het basisproduct van de kaas, namelijk de geiten zelf. Ook dit was natuurlijk heel leuk. Sommige geiten namen een lekker hapje van de tassen en kleding van de bewoners, tot grote hilariteit; dit was een onderdeel van het entertainment! Na het bezoek aan de geitenboerderij werd het tijd voor het park Canada-Eylon, waar we in de natuur hebben gewandeld. Tot slot van de excursie was er nog een bezoek aan de wijnmakerij 'Moni', waar we (vanzelfsprekend) wijn dronken.

Op 1 en 15 Juni ging de verpleegafdeling in twee aparte groepen een ochtend naar het strand in Tel Aviv. Dat is logistiek wat ingewikkelder, maar met de hulp van de geweldige familieleden van de bewoners en samen met ons eigen Beth Juliana-team kwam alles goed voor elkaar. Voor elke

bewoner was er iemand mee en zo konden we allemaal genieten van een heerlijke ochtend met een lekker ijsje in de haven van Tel Aviv. De haven is goed begaanbaar voor rolstoelen en dus perfect voor ons. De sfeer was geweldig en de bewoners keken hun ogen uit toen ze iemand zagen, die wel acht honden tegelijk uitliet!

De negende juni gingen we opnieuw weg met de zelfstandige bewoners, deze keer begeleid door Asnat Cohen naar Jeruzalem. Eerste stop was het Hertendal. We kwamen daar om koffie te drinken en de herten te zien. We hebben de koffie heel goed kunnen zien maar helaas de herten niet: die waren lekker aan het slapen en het enige hert dat we zagen, was op de foto in de brochure. Na de koffie werd het tijd om richting het Bijbelse Landen Museum (Bible Lands Museum) te gaan, waar we in twee groepen werden opgesplitst. Eén groep kreeg een rondleiding in het Nederlands en de andere in het Ivvriet. Het is een mooi, groot en indrukwekkend museum. Ondertussen was het al middag en dus tijd voor de lunch. Die aten we in het bekende restaurant 'Picolino' (in de Nachlaot-buurt van Jeruzalem) waar ze ons enorm verwenden. Het eten was melkkost en viel bij iedereen uitstekend in de smaak. Daarna terug naar huis... Dat was nog een spannende terugreis, omdat wegens hevige bosbranden in de Jeruzalemse bergen de snelweg werd

afgesloten! Gelukkig heeft dit onze terugreis niet teveel beïnvloed en zo kwamen we heel voldaan en tevreden thuis.

Verder kunnen we intussen genieten van een hele mooie, grote en indrukwekkende nieuwe pergola in onze tuin. Het is een moderne uitvoering met mooie lampen en plafondventilatie. We drinken daar twee keer per dag koffie met elkaar en genieten van de koek. Het is een stukje paradijs en u wordt allen uitgenodigd voor een kopje koffie!

Ons laatste nieuws is het nieuwe busje: we hebben nu een schitterende shuttlebus waar door de bewoners in overvloed gebruik van wordt gemaakt! Naar het winkelcentrum, het zwembad, de zee, Ikea... niets is onze chauffeur te veel.

Dus alles bij elkaar is het duidelijk genieten van het leven.

Ita Vos

BETH JOLES ► 'BY HOOK OR BY CROOK'

Het is alweer zomer en ondanks de corona gaat het leven verder met ups and downs. Alsof de epidemie niet genoeg was, kregen we ook te maken met de Gaza-campagne Shomer Hachomot: bezorgdheid voelen over kinderen, kleinkinderen die verspreid wonen over het hele land. Hoewel we gedurende alle jaren gewend zijn aan spannende tijden van onzekerheid en angst, moeten we ons er zo goed mogelijk doorheen slaan want het leven gaat door 'by hook or by crook'. In zulke tijden zijn we ons er allen van bewust hoe goed we verzorgd worden in Beth Joles; gedeelde zorgen maken het leven draaglijk.

In de coronaperiode zijn we verrast met een mooi cadeau en wel een minibusje. Dit biedt ook de mogelijkheid om bewoners met rolstoelen mee te nemen, zoals bij een uitje naar zee, naar de winkelcentra, lekker een kopje koffie drinken en natuurlijk ook voor medische doeleinden. Op het programma vinden de bewoners een uitnodiging voor een gezellige ochtend op de Boulevard, met 'gym' op stoelen in de schaduw en daarna op naar de koffie. Met een – grote – bus vol bewoners namen we het initiatief om de Van Gogh-tentoonstelling in Holon te bezoeken en bij Beth Juliana aan te leggen, met een lekkere maaltijd daar.

De laatste maanden van onrust hadden invloed op de activiteiten, speciaal in de avonduren, aangezien veel bewoners het nieuws op de tv willen zien, zodat ze weten wat er in het land gaande is. Desondanks hadden

we een mooi concert door het Kamerkoor Kiryat Tivon, vijftintig zangers onder leiding en uitleg van Itay Berkovitz.

Een aangename ontmoeting met de medewerkers van de Nederlandse ambassade was eindelijk mogelijk na het coronajaar. Ook bewoners zijn actief en zo geeft een vroegere Tanach-lerares iedere twee weken een lezing onder de titel 'De Bijbel nu'. Een actualisatie van de Tanach, zeer interessant en goed bijgewoond. Het eigen Beth Joles-koor is vernieuwd en bereidt zich voor op Tu Be'Av. Onze zomerconcerten gaan fijn door met de trouwe musici, Ina op de piano en Irena met haar viool. Muziek is bij ons zeer geliefd; vele bewoners nemen dan ook de moeite om te komen luisteren en worden zo gemotiveerd zelf muziekoctenden te organiseren op allerlei manieren, o.a. YouTube met uitleg.

Allen werden weer verrast met een lezing, begeleid door een muzikale presentatie van André Boers en Rob Coopman: 'Joodse aspecten in Franse chansons door de jaren heen'. Al deze presentaties zijn altijd op een hoog en interessant niveau.

Dezer dagen zal er een dialoog worden gehouden tussen bewoners en het bestuur, zodat iedereen de mogelijkheid heeft de eigen mening te laten horen en van die van anderen kennis te nemen.

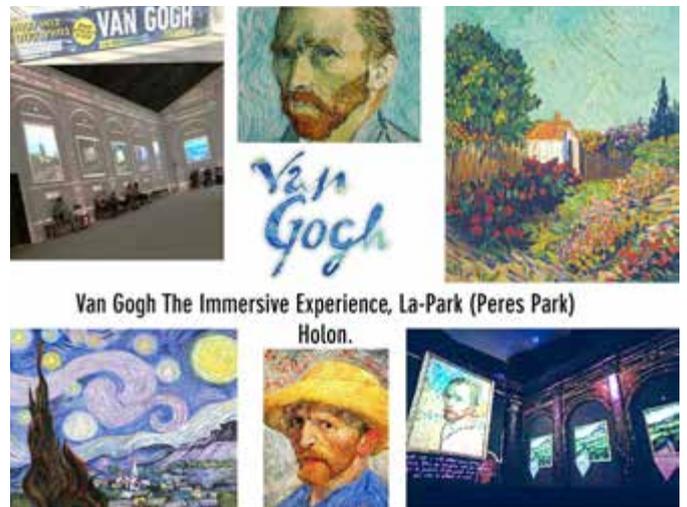

Helaas, ook in de afgelopen periode verloren we medebewoners die een speciale plaats in het leven van Beth Joles innamen en daarnaast ook in de hele Nederlandse kehilla in het noorden van Israël. Herbert Serphos, oud-ereconsul der Nederlanden, bij velen van ons bekend door zijn hulp bij het vernieuwen van paspoorten; Bettie Rosler, jarenlang directrice van Beth Joles en zeer geliefd; dr. Amira Heiden Heimer, echtgenote van Rob Heiden Heimer en daardoor ook zeer verbonden met het leven van de uit Nederland afkomstigen in Haifa. Ze was van geboorte Italiaans en zodoende samen met Rob ook heel actief in de vereniging 'Dante Aleghieri'.

We zullen hen allen missen.

יהי זכרם ברוך.

Maar het leven gaat door en Rosj Hasjana staat alweer voor de deur. We wensen al onze lezers een gezonde toekomst toe, want DAT is het belangrijkste!

לשנה טובה תכתבו

Gila Kedar en Judith Millul

Jad Davids יד דוידס
The Joseph Zvi Davids Welfare Fund Ltd.

JAD DAVIDS WENST SHANA TOVA!

Rosh Hashana staat voor de deur en dat is voor het fonds altijd een reden om een extraatje te geven aan die oorlogsoverlevenden, die dat nodig hebben en daardoor ook in staat zijn om voor een gezellige feestmaaltijd te zorgen. Hopelijk mogen wij dit jaar de feestdagen weer doorbrengen met de gehele familie.

Jad Davids blijft zoveel mogelijk helpen en wij doen onze uiterste best gehoor te geven aan de verzoeken, die passen binnen de regels, die het fonds heeft vastgelegd.

Van harte hopen wij, dat ook u Jad Davids niet zal vergeten met de komende feestdagen, zodat wij ons werk kunnen voortzetten.

Wij wensen u allen een heel goed en fijn jaar toe, maak er het beste van en blijf vooral gezond!

Shana tova!

Bestuur Jad Davids

Voor oorkonden van Jad Davids kunt u zich wenden tot: 03-6775174, bij geen gehoor graag een bericht achterlaten.

Bankrekening Jad Davids: 215200/95,

Bank Leumi Ra'anana, snif 942.

Graag met vermelding van naam en adres (voor de kwitantie).

UW GELD DIENT EEN GOED DOEL!

Voor speciale gelegenheden

Oorkonden	vanaf 100 NIS
Zilveren	vanaf 500 NIS
Gouden	vanaf 1,000 NIS

Wekelijks zijn we te vinden in Beth Juliana met:

Een grote collectie artikelen, zoals sieraden, cadeautjes voor de kleinkinderen enzovoort. Aantrekkelijke prijzen te kust en te keur. De opbrengst gaat naar Jad Davids.

Vele kleintjes maken één grote... en u verblijdt de ontvanger.

DUBBEL MEERVOUD OFTEWEL DUALIS

door Chawa Dinner

Dualis is een speciale meervoudsvorm voor 'tweemaal' of een 'paar', kortom: voor dingen die dubbel voorkomen. Deze vorm wordt gebruikt bij bepaalde onderwerpen zoals lichaamsdelen, kledingstukken, plaatsnamen, instrumenten, tijdsaanduidingen, nummers en tenslotte poëtische uitdrukkingen.

Wat is de oorsprong van deze vorm, die 'bevroren' is, d.w.z. dat in de latere fasen van de taalontwikkeling er bijna geen nieuwe bijkwamen.

Als we even de bijbelse poëzie grondig doornemen, vinden we in het lied van de profetes Debora drie van zulke 'dubbele' meervoudsvormen, die daar een grote hoeveelheid aanwijzen, niet zozeer een verdubbeling!
משפתיים, רחמתיים, רקמתיים (שופטים ד').

Laten we ons concentreren op het huidige gebruik van de dualis.

Lichaamsdelen

Het meest bekend zijn de lichaamsdelen waarvan de meeste mensen er twee bezitten: ידיים, רגליים, עיניים, לחיים, שדיים, ברכיים, אוזניים, Hands, voeten, ogen, oren, knieën, borsten, wangen, enzovoorts.

Maar ook voor de duizendpoot wordt de dualis meervoud gebruikt en hetzelfde (marbee raglajiem, מרבה רגליים) is geldig voor al deze organen: al heeft een monster honderd ogen, dan nog wordt deze dubbele meervoudsvorm gebruikt.

Voor dierlijke wezens bestaan kenafajiem = vleugels en karnajiem = hoorns, maar de dualis-vorm blijft ook als er een hele kudde van hoefdieren of een reusachtige zwerm vogels voorbijkomt. Wat misschien ook vreemd klinkt is dat zoogdieren en mensen tanden, darmen en nagels hebben, veel meer dan twee, maar deze krijgen toch de dualis-meervoudsvorm. שיניים, מעיים, ציפורניים

Aan de andere kant hebben mensen enige dubbele organen die geen dualis-meervoudsvorm krijgen zoals marpeek, marpekiem, ellebogen en gabba, gabbot = wenkbrauwen.

"This is my twin brother. He's going to give you the second opinion you asked for..."

Ons schoeisel komt ook in de dualis-vorm; na'alajiem, garbajiem, magapajiem (schoenen, sokken/kousen, laarzen). En ook hier blijft het meervoud in de dualis-vorm, al gaat het om een hele winkel vol met schoenen en laarzen (het laatste is overigens wel een vernieuwing).

Instrumenten

Instrumenten of gebruiksvoorwerpen, waarin het element twee duidelijk is, blijven in het meervoud, zelfs als het maar om één instrument gaat; dit is een pseudo dualis-formatie: misparajiem= (schaar), [le'sapeer – haarknippen]; melkachajiem (tang), [lakachat = nemen]; moznajiem (weegschaal), [izoen=balans]; ofanajiem (fiets), [ofan=wiel]; misjkafajiem = bril, [le'hasjkief – uitkijken]; nechoesjtajiem – voetboeien (van koper, nechosjet), koperen ketens. Dit laatste is poëtisch bedoeld en het woord nechoesjtajiem wordt niet meer gebruikt in de moderne taal. Het kledingstuk michnasajiem = pantalon is ook zo'n pseudo-dubbel object.

Tijdsindelingen

Alle tijdseenheden hebben naast de dualis-vorm ook een gewone meervoudsvorm: jom, jomajiem = dag, twee dagen, maar jamjiem als het er meer dan twee zijn. Zo ook twee maanden, twee weken, twee jaren, twee uren, twee maal, hier gebruiken we de gewone meervoudsvorm als er meer dan twee zijn:

/ חודשיים, שבועיים, שנתיים, שעתיים פעמיים
חודשים, שבועות, שנים, שעות, פעמים

מחרתיים, צהריים = middag en overmorgen.

Namen

Egypte, Jeruzalem, Naharayim, Giv'atayim. Ramatayim Tzofim (bijbelse plaats), Ephraim, Mahanayim.

מצריים, ירושלים, נהריים, גבעתיים, רמתיים צופים
(מקום תנכ"י), אפרים, מחניים

Cijfers

שתיים = twee; מאתיים = tweehonderd;
אלפיים = tweeduizend.

Poëtische uitdrukkingen die woorden in dualis bevatten

להשתחוות אפיים = zich diep buigen.

Geduldig, één van de 'eigenschappen' van Hakadosj Baroech Hoe. ארך אפיים.

מחולת המחניים een dans [uit het Hooglied, Sjier hasjiriem].

שבעתיים zevenmaal (figuurlijk bedoeld).

FASTEST CAR RENTAL SERVICE ON DUTCH AIRPORTS

- Easy pick-up and return
- No nonsense
- Unlimited mileage
- 100% all inclusive

www.bbllcarrental.com

ONZE TAAL

door Ya'akov Almor

TAAL

Drie tot vier keer per week maak ik de gang naar mijn postbus. Het is geen grote opgave. Nadat ik in de vroege ochtend met mijn vaste maten mijn zestig baantjes heb getrokken in het gemeentelijke zwembad van Mitzpe Ramon, loop ik de honderd meter van het zwembad naar het postkantoor om te zien of ik post heb.

Meestal is dat een loze taak. Post wordt tegenwoordig immers digitaal via email bezorgd. De post die ik nog wel uit mijn postvakje trek betekent helaas meestal dat

ik daarna – wel weer digitaal – mijn portemonnee moet trekken. De rekeningen voor arnona (gemeentebelasting), water, inkomstenbelasting, verzekeringen en voor diverse diensten komen immers nog altijd op papier binnen.

Gelukkig vind ik ook leuke dingen in mijn postbus. Een 'ouderwetse' Ansichtkaart bijvoorbeeld, verstuurd door mijn broer, zus, schoonzus of vrienden vanuit vakantiebestemmingen, of 'gewoon' uit hun woonplaatsen in Umbria, Amersfoort, Soest of Utrecht. Soms zelfs een aankondiging dat er een pakje voor me klaar ligt.

De ontvangst van ieder nieuw nummer van het maandblad van het 'Genootschap Onze Taal' is niet minder dan een feest. Toen ik een paar jaar geleden gevraagd werd om tot de redactie van Aleh toe te treden, besefte ik, dat in mijn boekenkast alleen maar een oud Van Dale woordenboek uit de jaren '80 stond en dat de 'Herziene woordenlijst Nederlandse taal', ook wel 'Het Groene Boekje' genoemd, uit 1990 stamde en derhalve niet meer relevant was. Een recente Nederlandse 'Schrijfwijzer' was nergens te vinden.

Tijdens mijn zoektocht op internet naar informatie over de Nederlandse taal kwam ik al gauw bij dat 'Genootschap Onze Taal' terecht. Het is een aanrader! Wie lid wordt krijgt ook het maandblad 'Onze Taal' in de bus. En ik schafte een nieuwe spellingwijzer en andere referentiewerken aan. Ik lees 'Onze Taal' altijd van kaft tot kaft en geniet er buitengewoon van. Wie geen lid wordt, maar toch iets van de inhoud wil proeven raad ik aan zich op te geven voor de – gratis – digitale nieuwsbrieven van 'Onze Taal'. Ga naar www.onzetaal.nl voor meer informatie.

Ik kijk even naar de laatste drie nummers van 'Onze Taal'. In Mei besteedde het blad een hoofdartikel aan hoe je een liedjestekst schrijft en ging diep in op het probleem van 'laaggeletterdheid' in Nederland. Laaggeletterdheid – vroeger zouden we dat toch analfabetisme hebben

genoemd – is een groeiend probleem in het huidige multi-culturele en -etnische Nederland.

Het Juni-nummer kwam uit met het thema 'Het Japans'. Het was zo geslaagd dat er een druk moet komen voor de vrije verkoop van dat nummer van het blad. Het heeft ook zonder dat al een oplage van 22.500! Het zomer dubbelnummer gaat over streektalen in de literatuur. Kom daar maar eens om in het Hebreeuws!

Tot slot; ik geniet altijd zeer van de 'taalblunders' die onder het kopje 'Zeperd van de Maand' worden gebracht. Peteke Feijten uit Leiden vertelde in het aprilnummer van 'Onze Taal' het onderstaande. Ik moest dat zelf wel twee keer lezen voor ik de blunder door had!

"Ik had een paar fijne schoenen dat ik graag wilde blijven dragen, maar dan moest er wel wat aan opgelapt worden. Dus toog ik naar de schoenmaker. Een vriendelijke jonge vrouw stond me te woord en legde uit wat voor herstelwerk er nodig was. Ik knikte instemmend, maar wilde eerst wel weten hoe duur dat

ongeveer zou zijn. Dus vroeg ik: "Wat gaat dat ongeveer kosten, schat je?"

Ze keek me minachtend aan, noemde afgemeten een bedrag en keerde me de rug toe. Ik besepte het misverstand en verliet met de staart tussen de benen de zaak. De schoenen durfde ik pas op te halen toen er iemand anders achter de toonbank stond."

SPREEKWOORD

WETEN WAAR ABRAHAM DE MOSTERD HAALT

Van vindingrijke en succesvolle mensen kun je zeggen: 'Die weten waar Abraham de mosterd haalt.' Wie was die Abraham en waarom haalde hij mosterd?

De naam Abraham doet onmiddellijk denken aan Abraham uit de Bijbel, die van God de opdracht krijgt zijn zoon Isaak aan hem te offeren op de berg Moria. Abraham gehoorzaamt, laadt een bos brandhout op een ezel en gaat met Isaak op weg. Als ze bij de berg zijn aangekomen, bouwt hij een klein altaar, legt het brandhout erop en vervolgens Isaak. Op het laatste moment voorkomt God dat Abraham Isaak doodt.

Een bekende verklaring voor de herkomst van *weten waar Abraham de mos-*

terd haalt verwijst naar dit verhaal.

Een oud woord voor een takkenbos of houtstapel is namelijk *mutsaard*. De 'mutsaard' waarop Abraham zijn zoon neerlegt, zou verbasterd zijn tot *mosterd*. Toch gaat deze verklaring mank. Om te beginnen komt dat woord *mutsaard* in geen enkele bijbelvertaling voor. Bovendien past de betekenis van de uitdrukking ('vindingrijk zijn') niet bij het verhaal: het neerleggen van het meegebrachte hout wordt helemaal niet beschreven als iets waar Abraham zijn vindingrijkheid voor nodig heeft.

Een andere uitleg is waarschijnlijker. Daarin staat de naam *Abraham* voor 'een willekeurige man' en *mosterd* gewoon voor de etenswaar. *Om mosterd*

gaan betekende in de zeventiende eeuw al in het algemeen 'een boodschap gaan doen'. Abraham was dus waarschijnlijk iemand die je wel om een boodschap kon sturen.

Zo zit het dus, of toch niet? In het Duits bestaat namelijk de uitdrukking *wissen wo Barthel den Most holt*. *Most* betekent hier 'jonge wijn'. Is deze uitdrukking misschien ook van invloed geweest? Het is allerminst zeker. Bovendien is de herkomst van de Duitse uitdrukking ook onduidelijk. Zo blijft er toch een intrigerend los eindje over.

TAALADVIESDIENST

LEVEND HEBREEUWS IN AMSTERDAM ROND 1880

door Channa Kistemaker

TAAL

Iets meer dan een jaar houd ik mij bezig met het beschrijven en documenteren van de zerken op de begraafplaats Zeeburg. Waarschijnlijk houd ik het nog lang niet voor gezien, maar het meeste ken ik nu wel. Tussen de bijna ritmische herhaling van *משה בן יצחק* *קיי לא אלמי* *מורדכי* *בחר* of *בתילה*, word ik soms plotseling vertraagd in de gang van mijn gedachten door een heus Hebreeuws gedicht. Maar

zelfs daar slaat op een zeker moment de voorspelbaarheid toe, alsof men slechts een handvol clichés tot zijn beschikking had. Wie was er niet een “sieraad voor haar man”? Of “rechtschapen in al zijn wegen”?

Dat kan ik u vandaag vertellen: een kind. Uit de aard der zaak zijn daarop de meeste gemeenplaatsen niet van toepassing, om de eenvoudige reden dat hij of zij de tijd van leven niet heeft gehad om ze ook werkelijk te belichamen. Op zo’n moment gaat de echte dichter de uitdaging niet uit de weg en kan er iets ontstaan dat ontroering wekt. Niet de emotie die de vroege dood van een mensenkind toch al oproept, maar de oprechte verwondering dat zoiets kennelijk mogelijk was, in Amsterdam rond 1880: wenen om bloemen in de knop gebroken, maar dan in een geheel oorspronkelijk, klankrijk Hebreeuws.

Was het Hebreeuws dan geen dode taal in die dagen? Het waren toch de zionisten die haar weer tot leven hebben gewekt? En die verschenen pas later op het toneel, bovendien hier te lande allerminst in het hoofdprogramma. Hoe groot ook de verdienste van het zionisme en zijn taalpioniers – het vuur dat zij deden opvlammen, werd eeuwen lang als kooltjes onder de as brandend gehouden. Eén zo’n kooltje gloeit nog steeds, bij ons op Zeeburg.

Op het kleine gerestaureerde veld aan de Valentijnkade, tête à tête met de matseiwes van de grote mensen, staat een handjevol kinderzerken in het hoge gras. Eén daarvan moet je echt zoeken, want die is gebroken en het bovenste gedeelte ligt tegen de voet aan gevleid; er mist ook het een en ander aan. Maar het belangrijkste is intact: boven de gebruikelijke mededelingen over haar naam en haar plek in de geslachten staat een gedichtje. Het rijmt en heeft ritme; als u het hardop leest, kunt u het horen.

באבדן הצביה,

רבה האניה,

כגפן פויה,

תצמח לתחיה.

Vrij vertaald staat er ongeveer dit:

toen ons hertje ons verliet

was groot het verdriet

als een vruchtbare rank

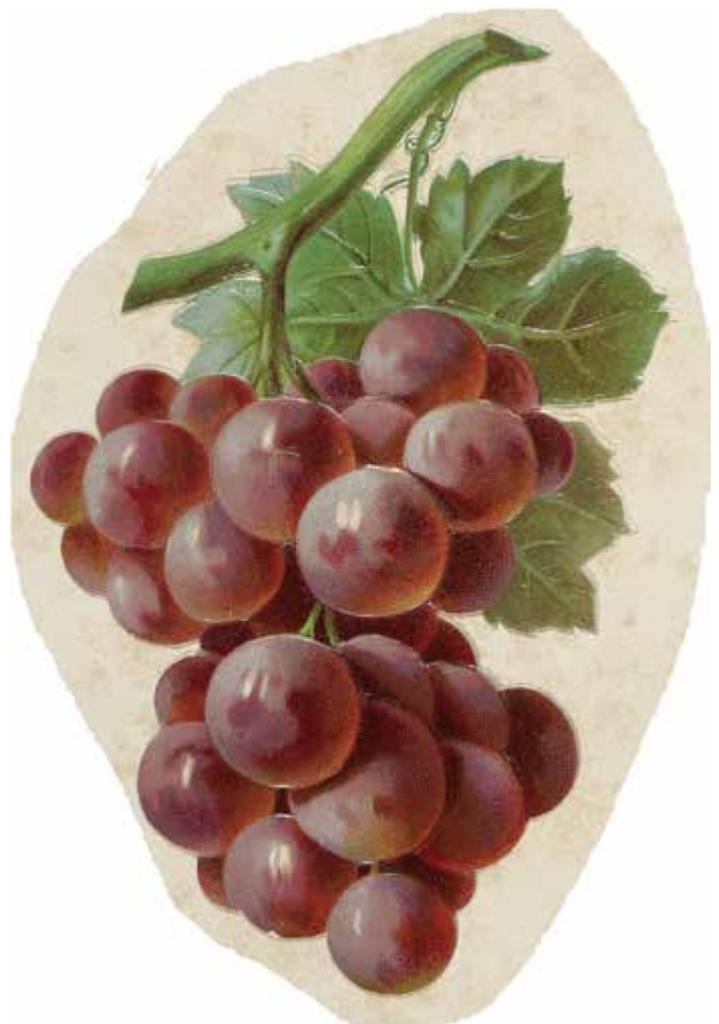
ontspruit zij eerlang

Toegegeven, dit is geen Willem Kloos, en ook geen Bialik. De poëtica van de anonieme dichter ontstijgt ternauwernood het niveau van een kinderversje, zoals men ze later wel in poëziealbums schreef. Maar hoe prachtig is niettemin de hardnekkige herhaling van het klagelijke rijm op "i-a"! In het Hebreeuws eindigt elke regel zichtbaar met de twee-letterige variant op de Godnaam, alsof de Eeuwige steeds weer wordt aangeropen, aangeklaagd. De beeldspraak doet op het eerste gezicht wat gekunsteld aan: wie in de eerste verzen nog een hinde is, ontbot in

de laatste als een druivelaar. Maar is het tegelijk niet juist die pretentieloosheid, die het wonder van het tot leven wekken der doden een gewaagde vanzelfsprekendheid geeft?

Ik zou daar willen staan, bij die gebroken matsewe, als het moment daar is, om dat kind over het gras te zien hollen, naar haar ouders, die daar op het grindpad zullen staan wachten.

Die ouders heetten Mozes Dotsch (1842-1918) en Catharina Vleeschdrager (1846-1914). Zij hadden vijf kinderen, van wie Hendrika (Hindele in het Jiddisch) de jongste was. Hendrika werd geboren op 20 oktober 1877 en overleed op 14 juni 1884. Haar korte leven speelde zich af aan de Oude Waal in Amsterdam. Het gezin verhuisde in 1894 naar Antwerpen, maar zoon David en dochter Marianne zijn in Amsterdam gebleven, of teruggekeerd. Wat er van Salomon en Aäron is geworden, heb ik niet kunnen achterhalen.

VREEMDELINGENDIENST MAAKTE HERBOUW VAN WERKDORP WIERINGERMEER ONMOGELIJK*

door Chaya Brasz

Als het aan Leib de Leeuw van de Irgoen Olei Holland in Palestina en aan Joop Voet, de voorzitter van de Nederlandse Stichting voor Hachsjara en Aliya had gelegen, dan zou in 1946 in de Wieringermeerpolder, in de gebouwen van het voormalige Joodse Werkdorp, een gigantisch opleidingscentrum voor Palestinapioniers zijn gevestigd. Het centrum moest een van de beste en grootste worden in heel Europa, met een opnamecapaciteit voor enkele honderden chaloetsiem, afkomstig uit de kampen voor 'displaced persons' in Duitsland. Nederland had op die manier een bijdrage kunnen leveren aan de oplossing van het nijpende Joodse vluchtelingenprobleem in Europa.

Sir Herbert Emerson, de president van het intergouvernementele Comité voor Vluchtelingen zegde vijfduizend Britse ponden toe, maar minister mr. H.A.M.T. Kolschoten van Justitie voelde er niets voor om 'vreemdelingen' op Nederlandse bodem toe te laten en het uiteindelijke antwoord van het ministerie van Landbouw luidde, "dat het voor den landbouw van geen nut zou kunnen zijn, dat de bedoelde vreemdelingen in Nederland worden geplaatst." Daarmee werd de heroprichting van het Joodse Werkdorp onmogelijk gemaakt.

Het Werkdorp

Het Werkdorp in de Wieringermeer was opgericht in 1934, door het toen pas kort bestaande Joodse Vluchtelingencomité. Oorspronkelijk was het bedoeld als agrarisch en ambachtelijk opleidingscentrum voor de emigratie van reeds in Nederland verblijvende Joodse vluchtelingen, voornamelijk afkomstig uit Duitsland. Die emigratie was niet uitsluitend op Palestina gericht en de verhoudingen tussen het Werkdorp en de Vereniging van Palestinapioniers (de Deventer Vereniging), die al veel langer bestond, waren voor de oorlog nogal gespannen.

Zionistische basis

Leib de Leeuw, die in de jaren dertig geruime tijd in Nederland verbleef en er voor de Palestinapioniers de ambachts-hachsjara leidde, deelde de kritiek die van zionistische zijde op het Werkdorp had bestaan. Toen hij in oktober 1945 vanuit Palestina naar Nederland kwam voor een eerste naoorlogs bezoek, dat erop was gericht de zionistische krachten binnen de Joodse gemeenschap te stimuleren, liet De Leeuw niet na zijn plannen te ventileren voor een herleving van het Werkdorp, maar nu op zionistische basis.

Dat was echter makkelijker gezegd dan gedaan. De Stichting Joodse Arbeid, die het Werkdorp had geëxploiteerd, verkocht het hele complex immers in 1942 onder Duitse dwang aan de Nederlandse Staat. De voorzitter, prof. mr. dr. George van den Bergh, en de penningmeester, mr. A. Goudsmit, die beiden de oorlog

www.joodswerkdorp.nl

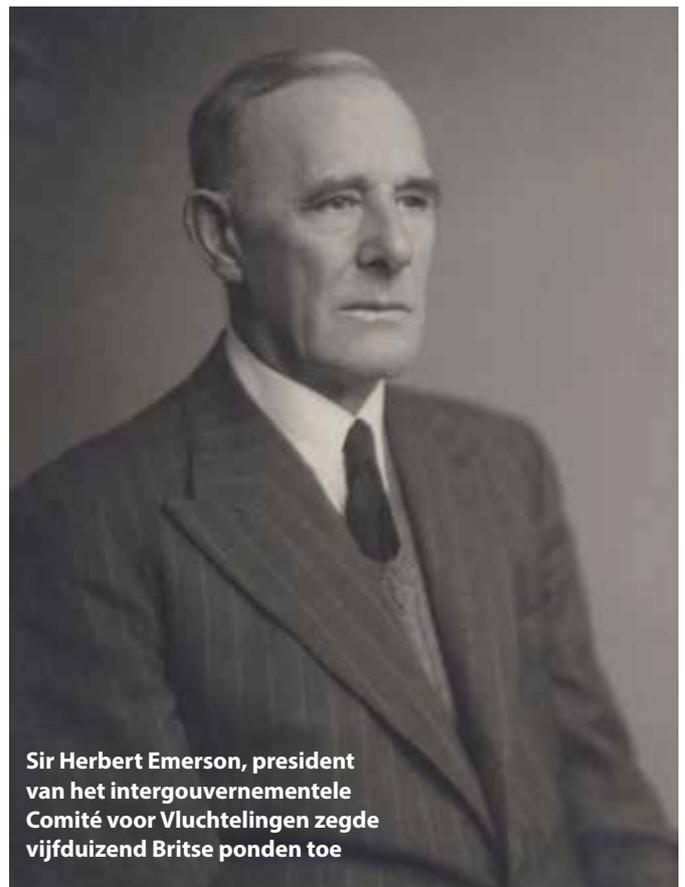
Pioneers in the Polder

Het Joodse Werkdorp in de Wieringermeer is na de oorlog altijd zonder bestemming gebleven. Met de opening van tentoonstellingen in het nieuwe [Herinneringscentrum Joods Werkdorp](#) komt daar hopelijk een einde aan. Daarnaast gaat het huisvesting bieden aan arbeidsmigranten die nu naar de Wieringermeer komen om daar te werken. Pioniers van deze tijd, die een goede huisvesting verdienen.

hadden overleefd, voelden er niets voor om het Werkdorp opnieuw op te richten. Een oplossing werd gevonden in de Stichting Hachsjarra en Aliya, die in september 1945 was opgericht met Joop Voet als voorzitter en reeds diverse Jeugdaliya-tehuizen had heropend. De rechten op het Werkdorp werden notarieel aan deze nieuwe stichting overgedragen. Van de bewoners van het Werkdorp had veertig procent de oorlog overleefd en vijftig van hen verbleven in Nederland. Bij gebrek aan certificaten om naar Palestina te gaan, bleken zestig chaloetsiem bereid om het Werkdorp opnieuw te bevolken.

Hiermee was het Werkdorp echter nog altijd niet door de Staat der Nederlanden aan de Stichting Hachsjarra en Aliya overgedragen. De plannen stuitten – ook aan Joodse zijde – op allerlei bezwaren. Tijdens de gedwongen verkoop in 1942 was ir. J.F. Cahen penningmeester geweest. Hij meldde dat het Werkdorp voor een kwart miljoen gulden aan het Rijk was verkocht met de toezegging dat de Stichting Joodse Arbeid het voor dezelfde prijs minus afschrijvingskosten zou kunnen terugkopen. Van dat geld was echter niets meer over. Het was besteed aan de afbetaling van de immense schulden die het Werkdorp had en aan het onderhoud van voormalige bewoners in de periode voor hun deportatie of onderduik. Cahen wees op de grote exploitatieproblemen van het Werkdorp en op de slechte bereikbaarheid. Hij adviseerde om het niet terug te kopen maar uitsluitend een klein deel ervan van het Rijk te huren zodat er voor het zo geringe aantal overgebleven chaloetsiem een Beth Chaloets zou zijn met een tuin. De pioniers zouden verder bij boeren in de omgeving kunnen werken, waarmee volgens Cahen tevens het minder gewenste verschijnsel werd vermeden, dat de pioniers met hun allen in het eigen bedrijf zouden kruipen en “met zijn allen niets zouden uitvoeren, zoals dat vroeger in Wieringen het geval was.”

Sir Herbert Emerson, president van het intergouvernementele Comité voor Vluchtelingen zegde vijfduizend Britse ponden toe

Ook het American Jewish Joint Distribution Committee (JDC) voorzag, toen daar voor de financiering werd aangeklopt, grote exploitatieproblemen en was uiteindelijk alleen bereid mee te werken als het Werkdorp de mogelijkheid zou hebben om 'displaced persons' op te nemen. Op die grond kwam ook Emerson met de vijfduizend ponden over de brug. Daarmee was de heroprichting van het Werkdorp feitelijk afhankelijk geworden van de vraag of de Nederlandse regering bereid zou zijn honderdvijftig vluchtelingen voor tijdelijk verblijf op te nemen.

Exploitatieproblemen

De onderhandelingen tussen de Stichting Hachsjarra en Aliya en de Nederlandse regering waren eind december 1945 begonnen met een bezoek van Joop Voet en Sam de Wolff aan minister-president prof. dr. W. Schermerhorn. Deze stond zeer positief tegenover de plannen en ook met het ministerie van Landbouw verliepen de onderhandelingen gunstig. Volgens Voet waren er aan heropening van het Joodse Werkdorp voor Nederland uitsluitend voordelen verbonden. De aankoop en een deel van de exploitatie zouden worden betaald met Amerikaanse en Engelse valuta, hetgeen buitenlandse deviezen opleverde. De gebouwen van het Werkdorp zouden worden gerepareerd door de chaloetsiem, zodat het Rijk daar geen onkosten aan had. Nederland zou er kosteloos een aantal arbeiders voor de landbouw bij krijgen en de bijdrage die daarmee werd geleverd aan de oplossing van het Joodse vluchtelingenprobleem, zou in het buitenland ongetwijfeld een goede indruk maken.

De enige die twijfels uitte was de minister van Justitie, maar ook daarover bestond optimisme en aangezien het ministerie van Landbouw begin 1946 met de plannen akkoord leek te gaan, vroeg de Stichting Hachsjarra en Aliya

aan het Jewish Agency in Palestina vast om een directeur, die het centrum zou gaan leiden. Leib en Mirjam de Leeuw van de Irgoen Olei Holland ondersteunden dat verzoek en adviseerden om Benjamin Zussman uit Ramat Jochanan naar Nederland te sturen, hetgeen inderdaad gebeurde.

Van geen nut

Toen Zussman echter in september 1946 in Amsterdam aankwam, was de zaak reeds verloren. Op 30 augustus had het ministerie van Landbouw, Visscherij en Voedselvoorziening een droog antwoord geformuleerd waarin werd gesteld dat herstel van de werkgemeenschap in de Wieringermeerpolder niet mogelijk zou zijn. Kennelijk dacht de minister aan de Noord-Oostpolder als alternatief, maar verwierp ook die mogelijkheid nog voordat de Stichting Hachsjarra en Aliya erom had gevraagd: „Bij het plaatsen van jongeren in de Noord-Oostpolder zouden deze in barakken moeten worden ondergebracht, waardoor van een opleiding geen sprake zou kunnen zijn. Het onderbrengen bij boeren zal zeker groote moeilijkheden in den winter ondervinden. Naar mijn mening zal het voor den landbouw van geen nut kunnen zijn, dat de door U bedoelde vreemdelingen in

Minister mr. H.A.M.T. Kolfshoten van Justitie voelde er niet voor om 'vreemdelingen' op Nederlandse bodem toe te laten

Leib de Leeuw,
voorzitter van de
Irgoen Olei Holland

Nederland worden geplaatst. Zeer tot mijn spijt zie ik mij dan ook gedwongen U mede te delen, dat – mede in overleg met mijn ambtgenoten – geen medewerking kan worden verleend om vreemdelingen als Palestina-pioniers op te nemen”, zo schreef de minister. Aangezien de argumentatie van het ministerie zich geheel concentreerde op de weigering vreemdelingen toe te laten, concludeerde Voet dat de regering in feite geen principiële bezwaren had om het Werkdorp aan de Stichting Hachsjara en Aliya te verkopen. Hij beriep zich erop dat Rechtsherstel de eis van de Stichting zeker zou erkennen en vroeg de regering om de beslissing, althans wat betreft de teruggave van het Werkdorp, te herzien.

In Palestina bestond kritiek op de aanpak van de Stichting. Volgens Leib de Leeuw had men gewoon moeten beginnen met de zestig pioniers en pas later met de kwestie van de ‘displaced persons’ moeten komen. Erika Bluth, de secretaresse van de Stichting Hachsjara en Aliya, schreef naar Palestina, dat de hele zaak was misgelopen omdat inmiddels een nieuwe regering was aangetreden. En Zussman constateerde in een brief aan het Jewish Agency, dat Nederland Joodse vluchtelingen aan de grens terugstuurde en zich waar het de toelating van vreemdelingen betrof beperkte tot een aantal arbeiders met speciale beroepen waaraan in Nederland gebrek was en soldaten uit het Poolse bevrijdingsleger. Joden hadden volgens hem geen kans en zeker zionistische jongeren niet, aangezien Nederland er geen behoefte aan had de verhouding met Engeland te bederven en dus geheel de Londense politiek betreffende de emigratie naar Palestina volgde.

Proefstation

Terwijl de weigering van de regering om het Werkdorp terug te geven eerst helemaal via de Vreemdelingendienst leek te lopen, bleek het ministerie van Landbouw enkele maanden later duidelijk niet bereid te zijn tot teruggave met het argument het Werkdorp zelf nodig te hebben. Er werd al snel daarna een proefstation in gevestigd. Om de aanspraken van Hachsjara en Aliya kon de regering echter niet heen en nu de ‘displaced persons’ niet kwamen was ook Voet bereid met een veel kleinere boerderij genoegen te nemen. De regering kwam met een aanbod, dat wat omvang betreft acceptabel was. Het betrof echter een boerderij, die helemaal in het noorden van het land lag en dus te ver weg om de chaloetsiem ook hun culturele opleiding te laten volgen.

In overleg met de regering werd de boerderij als ruilobject aangeboden tegen iets van gelijke omvang, maar dan in het centrum van het land. Inmiddels was het begin 1947 en de hoop op een hachsjara-centrum in Nederland was definitief vervlogen. De aandacht werd veel meer gericht op de vijfhonderd Oosteuropese kinderen aan wie de Nederlandse regering wél toestemming gaf om tijdelijk naar Nederland te komen. Zij werden gevestigd in de gebouwen van het Apeldoornsche Bosch. Benjamin Zussman, die als directeur van het Werkdorp was geworven, werd voorgedragen als leider van het kinderproject.

Met de oprichting van de Staat Israël een jaar later, verdween al snel de behoefte aan hachsjara in Nederland. Op certificaten hoefde niet langer te worden gewacht, zodat de overgebleven Werkdorpers naar Israël konden vertrekken. Nederlandse Joodse jongeren gaven bovendien voorkeur aan het volgen van een goede hogere opleiding en het afronden van universitaire studies voordat zij naar Israël verhuisden. In 1955 schreef Henriëtte Boas in de Jerusalem Post, dat er in Nederland maar zes mensen meer op hachsjara waren, van wie bijna niemand nog was gericht op landbouw. Het jaarrapport van de Nederlandse Zionistenbond meldde in dat zelfde jaar nog slechts één Beth Chaloets, met vijf bewoners. De algemene indruk was dat de hachsjara in Nederland hiermee tot een eind was gekomen.

* Dit artikel verscheen eerder in het Nieuw Israëlietisch Weekblad jrg. 125/33, 4 mei 1990. Het is vrijwel ongewijzigd overgenomen.

FEUILLETON

Geluk en zegen

door oud-veehandelaar Herman Braaf

Een buitenstaander, die wel eens op een veemarkt had rondgekeken en het 'handjeklap' over de onderhandeling had waargenomen, heeft zich wellicht afgevraagd welke categorie van de bevolking belangstelling voor dit uitzonderlijke beroep vertoonde.

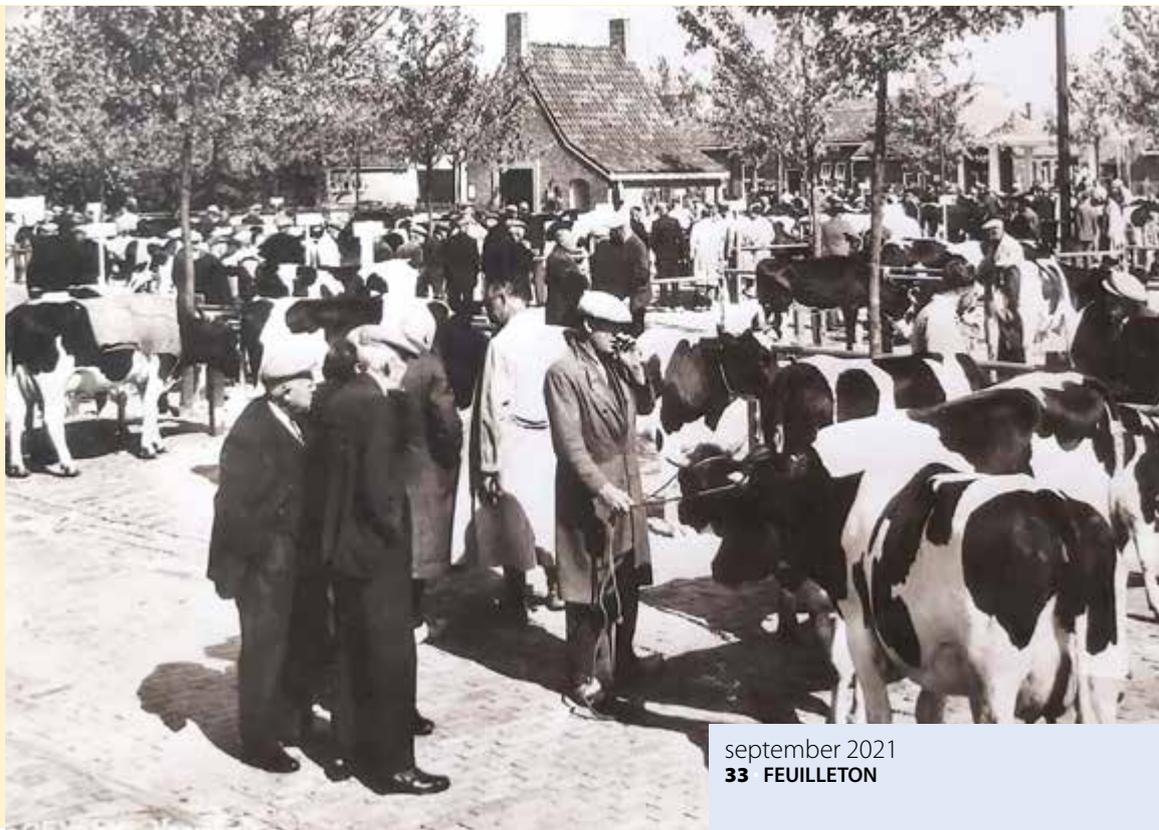
Hoofdstuk II (deel a): De handel in vee

Een buitenstaander, die wel eens op een veemarkt had rondgekeken en het 'handjeklap' over de onderhandeling had waargenomen, heeft zich wellicht afgevraagd welke categorie van de bevolking belangstelling voor dit uitzonderlijke beroep vertoonde. Wie voor zichzelf hiervoor meer dan platonische interesse aan de dag legde of anderzijds familieleden erin wilde betrekken, kwam waarschijnlijk al snel tot de conclusie dat een vakopleiding op dit gebied niet bestond. Bij uitgebreidere navraag zou hem worden verteld dat het veehandelaarsberoep, in de loop van de tijd, vrijwel altijd van vader op zoon of in ander familieverband werd overgedragen.

In dit hoofdstuk worden enkele deskundigen geciteerd over deze specifieke bedrijvigheid. Hierbij zij opgemerkt dat ik het voor mijzelf gerechtvaardigd acht – gezien mijn langdurige ervaring in de veehandeling – hier en daar enkele toevoegingen, dan wel opmerkingen naar voren te brengen.

Aan het woord is hier vooreerst drs. Karen van Coeverden, dochter van Samuel van Coeverden en nicht van diens broer Maurits van Coeverden, welke beiden

De veemarkt van
Hoogeveen

**De laatste Joodse
- naoorlogse -
veehandelaar van
Nederland, Sallo van
Gelder (Aalten)**

– als overlevenden van de Holocaust – zowel voor als na de oorlog hun sporen in de veehandel ruimschoots hebben verdiend. In haar doctoraalscriptie voor de Rijksuniversiteit Leiden maakt Van Coeverden in haar overigens hoogst interessante beschrijving, melding over de ‘trek’ van vele Joden uit Duitsland in het interbellum, de periode tussen de twee wereldoorlogen, toen vele immigranten zich in het Noorden en Oosten van het land vestigden; hierbij wordt de nadruk gelegd op de zich snel ontwikkelende Joodse veehandel, in het bijzonder in de provincie Drenthe.

Naar mijn mening wordt de uitdrukking ‘Joodse veehandel’ ten onrechte gebezigd, evenmin als er ooit sprake was van een katholieke veehandel. De constatering van een zekere Joodse oververtegenwoordiging, kenmerkend voor de veehandel in noordelijk Nederland, lijkt me echter wel op zijn plaats. Van Coeverden maakt melding van de diverse verhoudingen in de veehandel, waarbij ze eveneens het onderscheid tussen boerenveehandelaar en marktveehandelaar tot uitdrukking laat komen. Historisch gezien werden Joden in de Middeleeuwen geweerd van algemene beroepsuitoefening, waardoor voor welk beroep dan ook geen plaats voor hen was met uitzondering van handel en negotie.

Vertrouwen

Voorts noemt Van Coeverden de goede betrekkingen die vrijwel alle veehandelaren met de veehouders van elke streek onderhielden. Het vertrouwen speelde hierbij een belangrijke rol, waarbij naar mijn mening dient te worden bedacht dat de meeste boeren aan de hen bekende, vaste veehandelaren hun vee verkochten.

Hierbij teken ik aan dat er anderzijds diverse veehouders waren, die veelal op de markt aan meerdere veehandelaren melding maakten van hun voorgenomen verkoop en zodoende bij de hoogste bidder de beste prijs dachten te verkrijgen. Vele boeren zijn hiermee bedrogen uitgekomen wanneer een handige betrokkene, merkend dat een grote overwaarde werd gevraagd, vaak overging tot een iets te hoog bod, dat door de volgende veehandelaren niet werd geëvenaard. Als resultaat bleef de boer als regel met de te verkopen koe zitten, waarna hij er zelf mee naar de markt toog en uiteindelijk met een lagere prijs genoeg moest nemen. Bij een volgende verkoop kwam de handel meestal vlot tot stand...

Een kleinere categorie, vooral in Friesland maar ook wel in andere provincies, vertrouwde hun veeverkoop in commissie aan de hen bekende veehandelaar toe. Naar mijn mening verkregen deze veehouders zo goed als zeker de hoogste waarde voor hun verkocht bezit.

Verder maakt de auteur gewag, hoewel op kleine schaal, van sommige veehandelaren die over enkele weiden ofwel over het bezit van stalruimte beschikten, die voor tijdelijk verblijf dienst deden. Over het een en het ander kan ik de navolgende aanvullingen naar voren brengen.

De meeste Joodse veehandelaren, zowel in het Noorden als in het Oosten, waren investeerders in grotere weidegronden ten behoeve van het zogeheten 'vetweiden', iets dat hen een mooie opbrengst voor de oude dag kon bezorgen. In dit verband kan naar het door Max de Hes geschreven boek 'Land loopt niet weg' worden verwezen, waarin hij o.a. van diverse veehandelaren in Hoogeveen, waar hij woonachtig was, de aanschaf van diverse percelen weide als volgt noteerde.

Hartog Braaf: weide 4.3 ha;
Alexander Cohen: boerderij, weide 3.9 ha;
Eduard van Dam: weide 1.8 ha;
Joseph de Levie: boerderij, weide 6.3 ha;
Alexander Wijnberg: weide 6.0 ha.

Hartog Braaf was overigens mijn grootvader. Alle hierboven vermelde veehandelaren waren tevens in het bezit van een ruime stal, veelal aan de rand van de plaats gelegen, waar courant gebruiksvee aan veehouders werd verkocht of werd omgeruild tegen overschot hunnerzijds.

Tenslotte schenkt Karen van Coeverden in haar these ook nog enige aandacht aan het Jiddisch, een taal die in de vooroorlogse tijd veelvuldig door Joodse veehandelaren werd gebezigd, vaak als gevolg van hun Oosteuropese afkomst. Andere veehandelaren verkeerden soms in de veronderstelling dat hier sprake was van een geheimtaal, wat in wezen niet het geval was. Het betrof meestal telwoorden waarmee winsten dan wel verliezen werden aangeduid.

Hierbij moge ik vermelden dat een winst van f 25,- vroeger in het Jiddisch 'kaf hei' werd genoemd, waarbij 'kaf' twintig en 'hei' vijf betekent. Van dit laatste telwoord is nog de uitdrukking 'een heitje voor een karweitje' in de Nederlandse taal overgebleven, maar dan in de betekenis van vijf stuivers (een kwartje).

Vijftig werd met 'zoeven' aangegeven, terwijl 'meio' voor honderd gold. Overigens vermeldt Van Coeverden nog enige woorden in het Jiddisch zoals 'beheime' voor koe, 'sjok' voor markt en 'massematten' voor handel. Ter afsluiting worden nog door haar de 'Sabbat- en zondagen' vermeld waarop de Joodse veehandelaar – op enkele uitzonderingen na – rust hield uit respect voor zijn eigen godsdienst, alsook voor de christelijke eredienst van zijn streekgenoten. In dit verband lijkt het me interessant een waar gebeuren te vermelden, waarbij de bekende veehandelaar Joseph de Levie was betrokken.

Niet op zondag

Als enige van de diverse Joodse veehandelaren in zijn woonplaats Hoogeveen trok hij er op zondagen wel voor handel op uit; in zijn 'handelsgebied' ten oosten van Hoogeveen hadden de vaak vrijzinnige veehouders er geen bezwaar tegen, op die dag zaken te doen.

**In het midden de
legendarische en
over heel Nederland
bekende veehandelaar
Joseph de Levie (90
jaar) uit Hoogeveen**

Doch een keer in het najaar, toen Joseph op een zondag voor handel bij een hem bekende boer binnenstapte, werd hij door de boerin aangesproken met het verzoek om de zondag in het vervolg te ontzien, wegens aanmerkingen hierover van een naaste buur die deze rustdag wel in ere hield.

Joseph ging aanvankelijk akkoord; toen echter een half jaar later dezelfde boer op de donderdagse veemarkt in Hoogeveen aan hem vertelde, drie guste (niet-drachtige) koeien te willen verkopen, besloot Joseph om op de zondag daarna – gezien de courante handel – alsnog een bezoek aan de boerderij in Zweeloo te brengen.

Bij aankomst aldaar trof hij de boer voor het huis, die hem verweet dat hij zich niet aan de door zijn vrouw ingestelde regel hield, waarop Joseph vroeg of hij slechts de bewuste koeien op stal mocht bekijken. Dat mocht wel, waarna de boer Joseph uitnodigde voor een kopje koffie in de woonkamer en zijn vrouw verzocht dit klaar te maken. In de tussentijd maakte Joseph van de gelegenheid gebruik om bij de boer te informeren, hoeveel geld hij voor de drie koeien zou willen vragen “als het geen zondag was”. De boer noemde hem het bedrag, eveneens eraan toevoegend: “als het geen zondag was”, waarop Joseph een tegenbod deed en herhaalde: “als het geen zondag was”. De handel werd daarna met beider instemming snel beslist, met een allerlaatste handslag “als het geen zondag was”. Net op tijd – aldus Josephs relaas – alvorens de boerin met koffie en Drentse koek de kamer binnen stapte. De vereffening van de koop heeft, naar verluidt, plaats gevonden op een dag “dat het geen zondag was”...

ACHENEBBISJ EEN ZELFANALYSE

DOOR JOHN LÖWENHARDT

Toelichting: Dit is een vervolg op het artikel in de vorige Aleh van Henriëtte van Dijk over genealogie. John Löwenhardt was jarenlang bestuurslid van de Nederlandse Kring voor Joodse Genealogie. <https://www.nljewgen.org/>. Hij zocht intens naar zijn verloren gegane familierelaties, reconstrueerde die en ontwikkelde van daaruit vele bezigheden en een netwerk van verre levende familieleden. Het artikel is ingekort [Red.].

Ik ken hem sinds mijn jonge jaren, de fotobriefkaart van mijn overgrootmoeder Pauline omringd door haar negen zonen in militair uniform. Eén van hen was mijn grootvader. De betekenis ervan werd me pas enkele jaren geleden duidelijk. Pauline Löwenhardt-Lennhoff werd in 1917 door de Duitse keizer geëerd omdat haar negen (Joodse) zonen allen aan de Duitse fronten 'stonden'. Pauline's echtgenoot Levi, mijn overgrootvader, had in 1866 in de slagen bij Münchengrätz en Königgrätz gevochten.

Overgrootmoeder Pauline Löwenhardt-Lennhoff en haar negen zonen in Duits uniform (1917)

Mijn moeder Mimi en oom Johan met de hond van hun vader, Arnold de Leeuw, slager in Almelo. De hond, Slobian Bielaja, was kampioen geworden

De krijgshaftige traditie van de Löwenhardts uit Oberhemer is door de Sjoa afgestraft. Oberhemer ligt in Noordrijn-Westfalen, dat een lange grens heeft met Nederland. Van de zeven broers die halverwege de jaren dertig nog in Duitsland woonden heeft er maar één het overleefd. Half-bewust heeft dit gegeven mij ertoe aangezet dienst te weigeren. Op een hoger bewustzijnsniveau speelde de vraag waarom ik Nederland zou moeten verdedigen als Nederland zijn Joodse bevolking zo slecht had verdedigd?

De confrontatie met het Joodse familieverleden heeft lang in mijn brein gebroeid voor ze in 2010 tot uiting kwam in een obsessieve speurtocht. Ik beschikte over betrekkelijk veel foto's en heel weinig geschreven bronnen. Vrijwel alle ooggetuigen waren dood. Maar de gedrevenheid om de lotgevallen van mijn vier families (De Leeuw, Almelo; Ten Brink, Denekamp; Weijl, Oldenzaal; en Löwenhardt, Oberhemer) tussen 1850 en 1950 te documenteren, liet niet af. Vanaf 2013 publiceer ik de verhalen op mijn eigen website; sinds 2017 wordt deze door de Koninklijke Bibliotheek gearhiveerd. De namen van mijn vermoorde familieleden zullen zo genoemd blijven, hun verhalen gelezen. <https://loewenhardtoundation.org/>

Ik stam af van Joodse slagers en veehandelaars. Mijn zusje en ik zijn opgegroeid achter de slagerij van onze ouders. Ook onze grootouders hadden slagerijen, in Almelo en

Dortmund. Als kinderen wilden wij graag een hond, maar dat kon volgens onze ouders niet achter een slagerij. We kregen twee cavia's, die stonken en vreselijk piepten. Gelukkig gingen ze snel dood. Vanwege die cavia's waren de eerste ontdekkingen in mijn familie-speurtocht merkwaardig: ik zag prachtige foto's van de honden van beide grootouders! Mijn moeder bleek in Almelo te zijn opgegroeid met de Russische windhonden (Borzoï's) van grootvader Arnold de Leeuw, mijn vader zwierf als kind door Dortmund-Lindenhorst met hond Waldmann.

Vanaf 1964 studeerde ik in Amsterdam politieke en sociale wetenschappen, vanaf 1968 met als specialisatie Sovjetologie, Ruslandkunde. Ik werd uiteindelijk hoogleraar aan de Universiteit van Glasgow. Maar waarom Ruslandkunde? In de loop der jaren is het bewustzijn gerijpt dat mijn keuze in 1968 een keuze was voor een totalitair stelsel, het Russische, dat me emotioneel koud liet. Eigenlijk had ik genocidestudies of Holocauststudies moeten studeren... maar die waren emotioneel veel meer beladen en bestonden in 1968 trouwens nog niet.

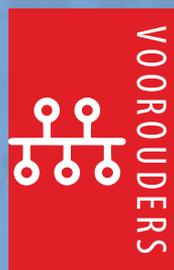
Het gewroet in het familieverleden dreef me langzaam naar het georganiseerde Jodendom. Mijn moeder heeft mij uit angst weggehouden van Joodse les en zo heb ik in 1960 geen bar mitswa gevierd. Dat deed ik tenslotte 56 jaar later in de sjoel van Heemstede. Toen ging het snel: enkele

weken later was ik Chatan Beresjiet. Ik had kort tevoren een advertentie ontdekt die mijn overgrootvader Herman Weijl 109 jaren eerder in het Nieuw Israëlietisch Weekblad had geplaatst. Ook al bleek hij daarin enigszins over het paard getild, ik voelde me sterk met hem verbonden.

In het voorjaar van 2011 wandelde ik op de Biënnale van Venetië nietsvermoedend het Poolse paviljoen binnen... en kwam er een uur later als een ander mens weer uit. De Poolse regering had het hele paviljoen ter beschikking gesteld aan de Israëliësch-Nederlandse kunstenaar Yael Bartana (Kfar Yehezkel, 1970). Het getuigde van lef bij de toenmalige Poolse regering, maar ook van lef bij de kunstenaar. Zij presenteerde haar 'multimedia kunstproject' 'And Europe will be stunned' waarin de Polen de Joden vroegen om alsjeblijft terug te keren. Ik was volkomen onvoorbereid, het is daarvoor en daarna zelden gebeurd: ik stond perplex, ik voelde me diep getroffen, emotioneel getroffen door haar vermetelheid, een beter woord kan ik niet bedenken.

Ik stond toen nog aan het begin van mijn genealogische zoektocht. Bartana's kunstzinnige durf heeft me in het verloop daarvan sterk beïnvloed. Het duurde enkele jaren alvorens ik zelf kunst durfde te maken. De resultaten zijn te vinden op mijn al genoemde website, onder andere het project: Wie schrijft, die blijft.

De obsessie met familiegeschiedenis was geboren uit de zwijgzaamheid van mijn beschadigde ouders. Het heeft me veel gebracht. Bovenal kennis van het eigen verleden, maar ook een terugkeer naar het Jodendom en een sterk gevoelde band met mijn bloedeigen Joodse voorouders. En... levende familieleden in de Verenigde Staten, Israël, Zuid-Afrika en Duitsland, een onverwachte bonus. Mijn allermooiste beloning is geweest dat ik levende familieleden die van elkaars bestaan niet wisten, met elkaar in contact heb kunnen brengen.

SEFER SJENI

DOOR JOHN LÖWENHARDT

Het zilveren plaatje heeft de omvang van een visitekaartje, maar dikker. Martin, vandaag de gabbaj die de rabbijn assisteert, heeft het me aangereikt. Het is bijna tijd voor de Toralezing, hij verdeelt het stapeltje plaatjes over de mannen in sjoel. Twee woorden Hebreeuws, ik lees SFR SJN, sefer sjeni. Tweede Torarol.

Ieder van de zilveren plaatjes bevat een of twee steekwoorden uit de dienst. Ze verwijzen naar handelingen die door de sjoelgangers worden verricht: het openen en sluiten van de aron ha-kodesj, de kast waarin de Torarollen staan, op bepaalde momenten in de dienst; het omhoog heffen van een Torarol na de lezing en het tonen ervan aan alle aanwezigen door 360 graden rond te draaien met de

geopende Torarol hoog boven het hoofd; het 'aankleden' van de rol daarna; enzovoort. Sefer sjeni – ach ja, ook vandaag is nog een jomtov, een 'goede dag' of feestdag.

Het is sjabbes en de derde dag van Soekot, het Loofhuttenfeest. Op jamim tovim (meervoud van jomtov) wordt uit méér dan één Torarol gelezen. En ik mag de tweede rol naar de bima dragen, in processie achter de rabbijn – hij draagt de hoofdrol als een baby gekoesterd in zijn rechterarm. Een mitzwe! En een kowed (eer). Is het misschien omdat ik ook vandaag (21 september 2013) weer als tiende man in sjoel verscheen, en zo minje maakte? (minje, 'minjan': quorum van tien Joodse mannen, nodig om een volwaardige dienst te beginnen).

Een jaar later ontdek ik een advertentie die mijn overgrootvader Herman Weijl op 27 september 1907 in het Nieuw Israëlietisch Weekblad (NIW) heeft laten plaatsen. Hij is dan twee-en-vijftig jaar oud, zijn dochter Louisa, mijn latere grootmoeder, is dertien. Het is een merkwaardige advertentie, ze druipt van trots: "Hartelijk dank aan het Israël. Kerkbestuur voor de benoeming als [Hebreeuws:] Chatan Beresjiet." Herman doet met deze advertentie kond aan heel Joods Nederland dat hij op 25 september 1907 in de synagoge van Oldenzaal is opgeroepen om het allereerste deel van het eerste boek van Mozes te lezen, Beresjiet (Genesis). De lezing volgt direct na het 'lajenen' (hardop lezen) van de laatste 'parasja' van het vijfde boek van Mozes. We hebben het over 'Simchat Tora', Vreugde der Leer [meer gangbaar is de aanduiding Vreugde der Wet, red], het feest waarop de jaarlijkse lezing van de gehele Tora wordt afgesloten en meteen een begin wordt gemaakt met de nieuwe jaarcyclus. De Haarlemse rabbijn Simon Philip de Vries schreef er het volgende over in zijn beroemd geworden boek Joodsche Riten en Symbolen:

"Het is natuurlijk een hooge eer, het laatste stuk der Torah voor te mogen dragen, een onderscheiding met het eerste weer te mogen beginnen. Degenen, aan wie deze eer te beurt valt, zijn de Bruidegoms – de Chathaniem – der Leer. De eerste heet Chathan Torah, de andere Chathan Bereschieth: "In 'n begin..." Deze Bruidegoms mogen, bij uitzondering, ook zelf hun onderafdeeling, of de laatste drie zinnen ervan, uit de Torah-Rol aan de Gemeente voorlezen. Anders immers leest er altijd een beroepsmensch, de geoefende Koré, voor, en spreekt de 'opgeroepene' slechts de wijdingswoorden vóór en na de lezing uit..."

Herman Weijl was een eenvoudige slager met een zeer bescheiden inkomen. Uit het Notulenboek van de Joodse Gemeente (kille) Oldenzaal kon ik opmaken dat de 'Hoofdelijke Omslag' die hij afdroeg onder het gemiddelde lag. Maar hij stond kennelijk in aanzien. In 1908 werd hij gekozen tot lid van de Kerkenraad, het bestuur van de kille, en hij bleef dat tot de dood van zijn vrouw en vertrek uit Oldenzaal in 1916.

Het graven in de familiegeschiedenis heeft een onbedoeld en onvoorzien gevolg gehad. Sinds enkele jaren bezoek ik iedere zaterdagochtend de sjoel van Haarlem (sinds 2013 in Heemstede gevestigd). Mijn aanwezigheid draagt ertoe bij dat er vrijwel iedere sjabbes minje is. Ik herstel de band met mijn voorouders. Ik lees en ik leer, verbaas me over woorden, zinnen en passages in het 'Oude Testament' en raak er voor het eerst van doordrongen dat wij het 'volk van het Boek' zijn. Lezen en leren staan centraal. Het Hebreeuwse 'Alef-Beet' maak ik me eigen en Adon Olam zing ik met veel plezier mee. Ik haal, tergend langzaam, mijn eigen bar mitzwe in, die ik op 27 augustus 1960 (4 Elul 5720) had moeten doen – als mijn moeder mij naar Joodse les had gestuurd. Pas op 1 oktober 2016 (28 Elul 5776) is dit proces voltooid: luid lees ik in een overvolle sjoel de zesde aliya van mijn parsje Nitsawim.

Ik ben dan 69 jaar oud, mijn bar mitzwe is wat aan de late kant. Maar daarna gaat het snel. Drie weken later ben ik zelf Chatan Beresjiet. 25 Oktober 2019, honderdnegen jaren en één maand na mijn overgrootvader Herman Weijl. Beter laat dan nooit.

EEN SPEURTOCHT NAAR RIVKA VAN COEVERDEN

DOOR NAFTALY GODESH TAL'OR

Dit artikel is op initiatief van de auteur opgedragen ter nagedachtenis aan Shai Schellekes z.l. "אשר נתן כח ואנרגיה חיובית להמשך הדרך"

In de Aleh 79/1, de Pesach-editie van afgelopen maart, stond in de rubriek 'Personalia' onder de overledenen een Rivka van Coevorden z.l., uit Haifa vermeld. Dat viel mij op, want mijn aangetrouwde achternicht, met de zelfde naam, is gelukkig levend en gezond en woont, naar mijn beste weten, niet ten oosten van de zee op de Carmel, maar ten westen van de Jordaan, op het gebergte van Benjamin. Dus werd mijn genealogische nieuwsgierigheid opgewekt en begon ik aan een avontuurlijke speurtocht.

Was deze Rivka in het Nederlands Rebekka of Rebecca? Was het Van Coevorden of Van Coeverden en was dit haar eigen familienaam of haar 'aangetrouwde' naam? Hoe oud is ze geworden, waar is ze geboren, wie waren haar ouders en wie van haar familie had, behalve zij zelf, de Sjoa overleefd? Wanneer kwam zij op Alia, slaagde ze erin om een familie op te bouwen en hoe zag die eruit? Vragen genoeg, ook zonder dat ze familie was van mijn aangetrouwde achternicht.

Rivka van Coeverden

In mijn 'namen-reservoir' was geen 'hint' te vinden, dus dook ik via het internet in archieven. Met een beetje koppigheid en geduld, stuitte ik op een veelbelovend spoor bij www.joodsmonument.nl, waar een familie 'Van Coeverden' uit Amsterdam wordt vermeld: page/559318/mozes-van-coeverden. Ik vond daar in de

gezinsamenstelling van twee ouders en drie kinderen, dat alleen één van die kinderen, geboren in 1924, als enige van het gezin de bezetting heeft overleefd. Naam en geslacht van deze overlevende werden niet vermeld, maar met de naam van de vader ging ik online verder naar het Stadsarchief van Amsterdam (SAA), <https://www.amsterdam.nl/stadsarchief/>, waar van Mozes van Coeverden, geboren 1896, de familiekaart is afgebeeld. Getrouwd met Betje Cohen op 30 oktober 1923, staan daar de namen op van hun drie kinderen. Abraham en Jacob, zijn de jongste twee die ook al op de website van joodsmonument.nl waren vermeld, maar nu las ik voor het eerst de naam van de eerstgeborene: Rebekka. Er stond geen geboortedatum bij, maar wel een nieuw spoor: zij trouwde op 8 april 1942, met een 'J. Leijden van Amstel'.

Op naar google met de vraag: 'leijden van amstel van coeverden', met als resultaat in de genealogische website www.geni.com: Jozeph (Joop) Leijden van Amstel tezamen met Rebecca (Rivka/Bep) van Coevorden. Zij was geboren in 1924 – wat klopte met de eerste anonieme vermelding op [joodsmonument](http://joodsmonument.nl) – en overleden op 8 februari 2021 in Haifa. Raak!

Dit was dus Rebekka van Coeverden (waarbij ik de schrijfwijze volg in het SAA, Stadsarchief Amsterdam), geboren in 1924. Wie was zij en waar woonde zij? Weer terug naar google en in het Ivriet gevraagd naar Rivka Leijden. Het antwoord kwam via de website van de mosjav Moledet: www.m-moledet.org.il: Geboren 30 augustus 1924. Zij woonde sinds 1953 in Moledet, waar zij afgelopen februari is begraven. Op de zelfde website van Moledet, vond ik nog andere gegevens. Onder 'Memoriam' stond haar man Joop Leijden van Amstel met de informatie dat zij in 1951 op Alia kwamen, eerst naar de kibboets Dovrat en twee jaar later naar Moledet, een mosjav sjitoefti in oprichting waar wel meer Nederlanders hun thuis vonden (zie Aleh 78/4, p. 37). Joop Leijden van Amstel overleed helaas in 1968 en was toen slechts vijfenveertig jaar oud.

Ook vertelt Joops memoriapagina over een reeds overleden dochter, geboren tijdens de Tweede Wereldoorlog en een later geboren zoon, die ook in Moledet is begraven. Maar dat zijn niet al hun kinderen, want ze hadden er vier. De genealogische website www.geni.com vermeldt: Margalith (Margaretha - geb. in Amsterdam 1943), Aliza (Elizabeth - 1946), Chanan (Henri Martin - 1947) en Tswi (Herman - 1950). Alle vier waren zij in Nederland nog voor hun Alia geboren, maar ze

Joop Leijden van Amstel

groeiden vanaf 1951 op in Dovrat en Moledet. De tijdens de bezetting geboren dochter, Margalith, intrigeerde mij het meest, want hoe hadden Joop en Rivka de oorlog overleefd als jong getrouwd stel met deze baby?

Zo kreeg mijn 'wetenslust' pas echt honger. Verder dus naar www.delpher.nl, het internet archief met kranten online, waar ik uiteindelijk met de tekst 'rebecca van coevorden' en 'leyden van amstel', een schat aan informatie vond in het 'Limburgsch dagblad', gedateerd 13 mei 1977 en geschreven door de journalist Jan van Lieshout. De kop boven het artikel luidde: 'Blonde Greetje uit de Czaar Peterstraat'. Hij vertelde – niet helemaal zonder kleine onjuistheden – het verhaal van het jonge echtpaar, dat in 1943 in Amsterdam een zekere Arie van Mansum uit Limburg vroeg om hun acht dagen oude dochter, hun eerstgeboren kind, te redden. Van Mansum reisde samen met zijn verloofde Geertje Klijsma en de baby terug naar Limburg en redde daarna ook de jonge ouders en ten minste honderdvijftig andere Joden, onder wie vele kinderen uit Amsterdam, voor wie hij in Limburg onderduikadressen wist te verzorgen. Toen Arie met de

baby bij zijn ouders thuis kwam besliste zijn moeder dat dit kindje, 'Margaretha' of 'Greetje', bij hen bleef, Gerrit en Neeltje van Mansum-van Asch, een treinconductor en zijn vrouw in Maastricht. Ook na de oorlog en zelfs na de Alia naar het nieuwe bestaan in Israël bleef het contact intensief bestaan.

Met vreugde gaf de achttienjarige 'Greetje' (inmiddels Margalith) kennis van haar huwelijk met Yehuda Farkash, een goedlachse tuinder van een bloemenboerderij in mosjav Bne Atarot, waar ze ook gingen wonen. Daarna volgde de geboorte van hun dochter Naäma (1962) en hun zoon Ofer (1965), kleinkinderen dus van de Rivka van Coeverden, waar deze zoektocht mee begon. Uiteindelijk hadden Joop en zij vier kinderen en een verder nageslacht van elf kleinkinderen.

Tragedie is hen echter ook in Israël niet bespaard gebleven. Al voor het vroege overlijden van Joop in 1968, kwam

V.l.n.r. Rivka met Na'ama op de arm, Ilana Farkash-Goldstein, Menachem Farkash, Margalith ('Greetje') en Yut'keh (Yehuda), ca. 1964

Bruidspaar Margalith Leijden van Amstel ('Greetje') en Yehuda Farkash

Margalith, 'Greetje', om het leven bij een ongeluk tijdens een autorijles (1967). Yehuda bleef met de twee kleine kinderen achter in Bne Atarot, waar zijn ouders hem bij de opvoeding konden bijstaan. In 1973 sneuvelde hij tijdens de Jom Kippoer oorlog; de twee kinderen bleven bij de grootouders. Margalith en Yehuda zijn in Bne Atarot begraven. De jongste zoon Tswi van Joop Leijden van Amstel en Rivka van Coeverden, die ook op de 'Memoriam' pagina van Moledet staat, trouwde in 1975, was reserve officier in het leger en wierp zich op het onderwijs. Hij stierf plotseling aan een hartaanval, terwijl hij les gaf aan een klas vol kinderen, eenenvijftig jaar oud. Hij is begraven in Moledet. Na het overlijden van Joop Leijden van Amstel is Rivka van Coeverden hertrouwd geweest met Israël Abrahami.

Toen ze in februari van dit jaar stierf, was ze 96 jaar oud, nog altijd moeder van haar vier in Nederland geboren kinderen, grootmoeder van elf kleinkinderen en overgrootmoeder van een groeiend aantal achterkleinkinderen.

GEZICHTEN VAN JOODS VERZET

door Hans Schippers

Voor Yad Vashem was 2020 het jaar met speciale aandacht voor Joods verzet. Er waren een boek en een congres gepland, maar corona ... Ook in Nederland was aandacht voor het Joodse verzet. De Nederlandse Vereniging voor Joodse Genealogie publiceerde eind 2020 het boek 'Gezichten van Joods Verzet'. Ik beschrijf hierbij in beknopte vorm eerst een van die 'Gezichten'. Daarna geef ik een historiografisch overzicht en besluit met een tweede 'Gezicht'.

Betty Trompetter¹

Willy Lages, het hoofd van de SD in Amsterdam, arresteerde de Joodse Betty Trompetter persoonlijk op 16 juli 1944. Dat gebeurde in de Kinkerstraat waar een bewaker woonde van het Huis van Bewaring aan de Weteringschans. De man had beloofd mee te werken aan een bevrijdingspoging van gevangenen van een Knokploeg (KP). In werkelijkheid was hij echter een verrader. Betty was in de woning om hem in de gaten te houden. De bevrijdingspoging mislukte en de organisator ervan, Johannes Post, en een aantal andere

KP-ers werden opgepakt en kort daarna gefusilleerd.

Betty, die valse papieren had en in het verzet bekend stond als Tineke, was een naaste medewerker van Johannes Post. Hij was een gereformeerde boer uit het Drentse Nieuwlande en een van de leiders van het gewapend verzet tegen de nazi's in Nederland. Betty zelf kwam uit Hoogeveen, vlakbij Nieuwlande, en woonde bij het uitbreken van de oorlog in Bussum, waar ze werkte als kinderverzorgster. Na de

arrestatie van haar ouders dook Betty onder. In de zomer van 1943 verbleef zij in Rijnsburg, waar ze aan het verzet ging deelnemen als medewerkster van de Trouw-groep. Zo kwam zij in contact met Johannes Post.

Betty had geen Joods uiterlijk en beschikte over betrouwbare valse papieren, waardoor de Duitsers haar na haar arrestatie als niet-Joods beschouwden. Via kamp Vught kwam zij terecht in het vrouwenkamp Ravensbrück, van waaruit ze dwangarbeid moest verrichten bij een Agfa-fabriek. Zwaar ziek, overleefde Betty de oorlog en kon naar Nederland terugkeren, waar zij snel herstelde en vervolgens trouwde met haar 'onderduikliefde', Albert van der Harst. Hij was in Ugchelen ondergedoken voor de Arbeitseinsatz.

Het boek

Gezichten van Joods Verzet geeft in veertig schetsen een bijna caleidoscopisch beeld van het aandeel van Joden in het Nederlandse verzet. De vorm van de hoofdstukken varieert, maar het zijn zonder meer interessante en vaak ook ontroerende verhalen over mensen die zich niet wensten neer te leggen bij de bezetting en de Jodenvervolgung.

¹ De beschrijving van Betty Trompetter verscheen tevens in het blad 'Joods Nu'.

Hun bijdrage aan het verzet was zeer verschillend: van Engelandvaarder en RAF-piloot tot maker van valse papieren en van lid van de meer militante Orde Dienst tot regelaar van onderduikplaatsen en vluchtroutes. Er komen bekende gevallen voorbij zoals de KP-leider (en voetbalscheidsrechter) Leo Horn, de overvaller van het Amsterdamse Bevolkingsregister Rudi Bloemgarten en de communistische broers Friedel en Kurt Baruch.

Mythevorming

Een hardnekkige voortlevende mythe is dat Joden zich nauwelijks zouden hebben verzet tegen hun vervolging. Dat dit onjuist is hebben Lou de Jong en in mindere mate Jacques Presser in hun overzichtswerken al aangetoond. Deze beide bekende historici stellen dat verhoudingsgewijs meer Joden dan niet-Joden aan het verzet deelnamen. Latere onderzoeken bevestigden dit.

Voor De Jong besteedde veel aandacht aan de Joodse bijdrage aan het verzet. De Februaristaking bijvoorbeeld werd georganiseerd door de illegale CPN, aangevoerd door de Joodse Paul de Groot. De partij telde een groot aantal Joodse (kader)leden. De Nederlandse Volksmilitie, geleid door de Joodse oud-Spanjestrider Sally Dormits, was al vanaf kort na het begin van de bezetting actief met sabotage en aanslagen op Duitse doelen. Ook deze militie had veel Joodse leden. Van de overvallers van het Amsterdamse bevolkingsregister waren naast Rudi Bloemgarten, onder meer Henri Halberstadt en Karl Gröger van Joodse afkomst. Veel medewerkers van de illegale sociaaldemocratische krant Het Parool waren Joods.

De Jong en Presser beschreven die Joodse deelname echter als een onderdeel van het algemene verzet. In de jaren tachtig legden enkele individuele Joden hun verzetsactiviteiten vast. Uit die publicaties kwam een comité voort dat zich inzette voor een Joods verzetsmonument. In 1988 werd dit 'Monument Joods Verzet 1940-1945' – een zwart-granieten zuil – onthuld op de hoek van Zwanenburgerwal en de Amstel. Twee jaar later publiceerde de historicus Ben Braber een overzicht van het Joodse verzet in zijn boek *Joden in verzet en illegaliteit, 1940-1945*.

Een baby redden

Genoeg theorie, hierbij nog een beknopt 'Gezicht' uit het eerdergenoemde boek. Het gaat om Jaap de Pauw die verzet bood op een, wat je misschien het beste 'vanzelfsprekende manier' kunt noemen. De in 1897

Jaap de Pauw

geboren Amsterdammer was, net als zijn vader, diamantbewerker en dat was in de jaren twintig en dertig geen vetpot. Veel werk was naar Antwerpen gegaan en in Amsterdam liep de werkloosheid in de diamantbranche sterk op. Ook Jaap was lange tijd aangewezen op een uitkering.

Daarnaast was hij eerst speler – en een goeie die regelmatig scoorde – en daarna jarenlang voorzitter van de voetbalvereniging Hortus-Eendracht Doet Winnen (HEDW). Het overgrote deel van de leden van de club was Joods. Jaap trad in 1931 af als voorzitter, maar als lid van de elftal- en de jeugdcommissie waren hij en zijn gezinsleden misschien nog wel vaker op de club te vinden dan daarvoor.

Joden mochten vanaf september 1941 niet meer op sportvelden komen. Dat betekende het (tijdelijke) eind van HEDW, maar de contacten tussen de leden bleven bestaan, met het huis van de familie De Pauw als middelpunt. Zo kwam het dat Jaaps vrouw Elly, die niet Joods was, op een dag in november 1943 van een bezoek aan het ziekenhuis thuiskwam met een pasgeboren baby van het HEDW-lid Joop Benjamins en zijn vrouw Jet. Zij waren ondergedoken, maar verraden en aangehouden. Joop had vrij kunnen komen en de hoogzwangere Jet mocht bevallen in het ziekenhuis. Baby Marcel Benjamins zou maar kort in huize De Pauw blijven tot zijn ouders een nieuw onderduikadres hadden gevonden.

Dat was het plan, maar tijdens die paar dagen stond opeens de SD voor de deur die Jaap de Pauw en zijn daar toevallig aanwezige neef Sam en baby Marcel meenam. Zij waren verraden en mogelijk wisten de Duitsers iets van Jaaps andere verzetswerk, zoals hulp aan onderduikers. Baby Marcel werd naar Westerbork gestuurd en Jaap en Sam zaten een paar maanden gevangen in het Huis van Bewaring aan de Amstelveenseweg, daarna volgde ook voor hen Westerbork. Begin 1944 zijn zij naar het oosten gedeporteerd. Geen van drieën kwam terug. De ouders van de baby, Joop en Jet Benjamins, hebben de bezetting in de onderduik wel overleefd.

*Het boek: Jeroen Sprenger (eindred.), 'Gezichten van Joods verzet, veertig schetsen van Joden in verzet', Nederlandse Vereniging voor Joodse Genealogie, www.nljewgen.org 2020, ISBN: 978-90-822758-1-0. € 21,50.

ALKMAAR EN DE LOTGEVALLEN VAN DE FAMILIE DRUKKER

door Chaya Brasz

Juliette en Bram Drukker met Marjan

In de vorige Aleh heb ik er de aandacht op gevestigd, dat lokale organisaties en initiatieven bij de geschiedschrijving van de Joden van Nederland een belangrijke rol spelen. Regionale archieven zijn in Nederland goed ontwikkeld en daarnaast bestaan op vrijwilligers steunende Historische Genootschappen en Stichtingen die publicaties verzorgen. Zo ook in Alkmaar, Noord-Holland. De directeur van het Regionaal Archief aldaar, Paul Post, stuurde ons een lijevig en prachtig geïllustreerd boek toe, dat in januari van dit jaar verscheen als uitgave van de Stichting Alkmaarse Historische Publicaties. Joodse fondsen waren voor het tot stand komen van dit boek niet nodig. De gemeente Alkmaar, de Vrienden van het Regionaal Archief, de Historische Vereniging Alkmaar en nog enkele lokale fondsen klaarden het financieel allemaal zelf. Het getuigt van niet-Joodse betrokkenheid bij een Joodse gemeenschap, die daar ooit bestond en op beschamende wijze ten einde kwam.

Een boek om daaraan te herinneren is in 1992 al geschreven door ds. Joop Kila: 'Kaddiesj voor Joods Alkmaar'. Niet zelden komt na verschijning van zo'n boek als reactie nog veel materiaal boven water. In dit geval vooral over een specifiek gezin: dat van Abraham 'Bram' Drukker, handelaar in jute zakken, diens echtgenote Juliette Cohen en hun enige kind Marjan, geboren in 1929.

Een fotoboek, schriftjes die een dagboek bevatten, brieven en smokkelbrieven. Naar aanleiding van de omvang van die specifieke vondsten werd een plan om van het boek van ds. Kila een bijgewerkte heruitgave te verzorgen afgezien. Het nieuwe boek gaat over de familie Drukker. Auteur is Jan van Baar, voormalig archiefmedewerker en professioneel historicus. Hij koos voor een brede aanpak maar tegelijk weet hij indringend in te 'zoomen' op dat ene gezin. Daarmee sluit hij aan bij de trend van vandaag om geschiedenis weer te geven via persoonlijke verhalen.

Marjan met haar nieuwe fiets, Alkmaar 1937

Bram Drukker met de kleine Marjan aan de hand op de kade in Alkmaar bij een schip dat jute zakken aanvoert.

Het boek geeft een duidelijk beeld van het positieve Joodse leven in Alkmaar voor de oorlog. Bram Drukker was in 1895 in Zaandam geboren en werd in 1921 partner in de zakkenhandel, die in Alkmaar was opgezet door Levie Cohen, een vroegere buurjongen met wiens zuster, Juliette, Bram Drukker inmiddels was getrouwd. We maken kennis met het beroep van deze mensen, de grote betekenis van jute zakken in de agrarische omgeving, maar ook in de internationale handel. Het opkopen, reinigen en repareren ervan en de behoorlijke welstand die zakkenhandelaars daarmee bereikten. Na een aantal jaren gaan Levie en Bram ieder voor zichzelf verder, allebei succesvol, terwijl daarnaast ook andere zakkenhandelaars een behoorlijk bestaan hadden. Het gezin Drukker stond bekend als welgesteld.

Alkmaar zag er uit als veel kleinere steden en dorpen in de mediene, waar Joden deelnamen aan de niet-Joodse samenleving om hen heen en in staat waren diepgaande vriendschapsbanden te ontwikkelen die bij deze familie later, tijdens de Duitse bezetting, van grote betekenis waren. Tegelijkertijd bleven de Drukkers actief en meelevend Joods, zowel via functies in de Joodse gemeente als voor de Alkmaarse tak van het Joodse Vluchtelingencomité. Het dochtertje Marjan gaat naar openbare scholen. Als alles normaal zou zijn gebleven, was zij waarschijnlijk later gaan studeren of had een behoorlijk beroep geleerd. Ze slaagde in ieder geval in 1941 nog voor het toegangsexamen voor de Rijks HBS, maar die toegang wordt haar vervolgens ontzegd, omdat ze Joods was.

Amsterdam

In het kader van de Duitse plannen alle Joden uit de mediene in vier Amsterdamse wijken te concentreren, volgde niet lang daarna de gedwongen verhuizing uit Alkmaar naar Amsterdam. Dat gebeurde voor alle Alkmaarse Joden tegelijk op 5 maart 1942 met de trein. Op het perron verschenen niet-Joden die afscheid kwamen nemen. Aan 'onderduiken' dacht nog niemand en de gebeurtenis verloopt merkwaardig rustig. Na een kort verblijf bij verre familie vonden de Drukkers woonruimte in de Rivierenbuurt.

In het begin konden Drukker en andere Joden uit de mediene hun handel nog vanuit Amsterdam voortzetten. De verplichte ster werd pas enkele maanden later, op 1 mei 1942, ingevoerd en nog een maand later het reisverbod. Bram Drukker kreeg op 27 mei, twee dagen voor het ingaan van het reisverbod, nog toestemming om met de trein, maar wel met ster op hun kleding, legaal met Marjan naar Bergen te reizen waar de vroegere dienstbode Johanna Schouten trouwde. In Bergen hadden ze veel bekijks met hun ster en pastoor Van Beers, die het huwelijk zou inzegenen zei goedbedoelend, dat hij er geen bezwaar tegen had als zij hun ster zouden afdoen. Bram Drukker wees dat voorstel van de hand. Het liet schrijnend het grote verschil tussen Joden en niet-Joden zien. Waar de urgentie van hun situatie de pastoor volledig ontging wist Bram Drukker dat het afdoen van de ster strafbaar was en levensgevaarlijk kon zijn.

Drukker had zijn zaak op naam van een niet-Joods personeelslid gezet en kon beschikken over zijn kapitaal, dat werd beheerd door drie niet-Joodse vrienden die gedurende de hele bezetting trouw bleven en alles deden om het gezin Drukker te helpen. Dat waren Simon van Riet, Willem Rivière en Peter Dodenhuis en echtgenotes. Toen de toestand in Amsterdam door het begin van de deportaties onhoudbaar werd, zorgden zij voor onderduikadressen. Na een mislukking in Utrecht en een dreigend verraad in Beekbergen, zaten de Drukkers juist in Amsterdam geruime tijd veilig ondergedoken, maar na driehonderd dagen in een kamertje in de Czaar Peterbuurt was dat niet meer vol te houden en moest er een oplossing komen met meer leefruimte.

Warmenhuizen

Eind 1941 had Johanna Schouten, toen ze als 'christenmeisje' niet meer bij Joden mocht werken, een collega ingeschakeld om het mooie Alkmaarse huis van de

familie Drukker voor het laatst grondig schoon te maken. Het was deze Nelië Kleibroek, die ruim twee jaar later terwijl in Alkmaar werd gezocht naar een nieuw onderduikadres, de boerderij van haar ouders in Warmenhuizen voorstelde. Een goed adres, maar na vier maanden ging het mis. Zowel boer Piet Kleibroek als de ondergedoken familie Drukker werden op 17 mei 1944 opgepakt. Piet Kleibroek kwam via Vught in Sachsenhausen terecht en is vlak voor het eind van de oorlog tijdens één van de beruchte dodenmarsen doodgeschoten.

Vanuit Westerbork herstelde Bram Drukker opnieuw het contact met zijn Alkmaarse vrienden in de vorm van zowel officiële als gesmokkelde brieven met codewoorden. Hij was in staat van zijn eigen kapitaal de status van 'Strafgeval' – wegens onderduiken – voor hemzelf, Juliette en Marjan af te kopen, waardoor ze voorlopig in Westerbork bleven. Een poging om naar het veiliger lijkende Bergen Belsen te worden gestuurd, kostte Drukker opnieuw een kapitaal. De oorlog duurde lang al was het einde in zicht. Op 12 september 1944 trokken de geallieerde troepen het zuiden van Nederland binnen, maar op 4 september waren Bram, Juliette en Marjan Drukker nog 'doorgestuurd' en dat was niet naar Bergen Belsen.

Met een beschrijving van het door Drukkers vrienden

tevergeefse wachten op hun terugkeer en het 'rechtsherstel', waarbij een van hen als 'bewindvoerder over het vermogen van de afwezige Abraham Drukker' optreedt, wordt het boek afgesloten. Aan dat laatste onderwerp kunnen geschiedschrijvers tegenwoordig niet meer voorbijgaan. Het is daardoor een heel volledig boek geworden, compleet met bijlagen, bronnenoverzicht, namen van Joodse inwoners van Alkmaar, een notenapparaat en een nauwkeurige index met namen van al diegenen die in de tekst genoemd worden en dat zijn er nogal wat. Veel bekende Joodse namen, waar ik enkele latere kennissen in ontdekte van wie ik geen idee had dat ze ooit, in een ander tijdperk, in Alkmaar hadden gewoond.

Het brengt me aan het eind van deze bespreking op het idee om geïnteresseerde lezers aan te bieden op verzoek inzage te geven in de index. Schrijf naar het redactieadres: alehioh@gmail.com

* Het boek 'De familie Drukker en de tragiek van joods Alkmaar' door Jan van Baar is een uitgave van de stichting Alkmaarse Historische Publicaties. Het kost €19,92 en is te bestellen via het Regioarchief Alkmaar. ISBN-nummer: 978-90-821307-3-7

De boerderij van de familie Kleibroek in Warmenhuizen

הזקזוקים אנוף סאין או סוף

לפעמים, כשאני רוצה להתאוורר ולהתרענן, במיוחד אחרי יום עבודה מפרך מול צג המחשב, אני צועד לכיוון רובע הבשמים של ישובינו הקט, מצפה רמון.

אני גר כבר כמה שנים במה שמכנים 'השכונה החדשה', הנקראת באופן רשמי 'שכונת גוונים'. אין בשכונה שום דבר חדש, כי היא נבנתה לפני כ-30 שנה, בשנות ה-90 המוקדמות. סיפרו לי, שהיא הוקמה במהירות הבזק, כדי לספק דיור לגל העלייה היהודית הגדול בתולדות המדינה, שהגיע לישראל בעקבות קריסת ברית המועצות.

אחרי הליכה קלה אני מגיע לפאב 'הברך' כדי ליהנות משעת ה-happy hour. הולנדי המכבד את שורשיו לא יחמיץ הזדמנות לשתות שתי כוסות בירה במחיר של כוס אחת. אני מודה: לפני כ-40 שנה, הקמצנות ההולנדית עלתה לארץ יחד אתי. למזלי, תכונה זו הספיקה להישחק לגמרי. למדתי לתת תשרים נדיבים ולא להתקמץ על חופשות ובילויים, ובכל זאת, קשה לי לוותר על הנחות 'השעה השמחה'.

עם כוס בירה 'מלכה' ביד ביקשתי להצטרף לשולחנו של בחור גדול וחסון.

הוא מסמן לי בידו לשבת. "נפגשנו כבר פעם כאן, אני אסף."

אני מצביע על רכב. "הגיפ הירוק הזה שלך?"

"כן, אני מארגן טיולי גיפים במכתש רמון ובדרום כולו. אבל לא ניתן להתפרנס מזה בלבד, ולכן אני ממשיך לעבוד גם במקצוע המקורי שלי, בהיי-טק."

"מה הביא אותך למצפה?" אסף שואל, ואני משיב:

"לפני כמה שנים, זמן מה אחרי שהתגרשתי, בתי הבכורה תאיר אמרה לי שמצפה רמון תתאים לי.

'אבא, אתה זקוק לשינוי רציני' - אמרה. 'תמיד דיברת כגעועים על ילדותך בהולנד, באזורי הפיתוח על קרקעית הים שיובשה. לצערי, לא תמצא בארץ את הנופים הכמעט אין סופיים, שם, אם תתבונן ימינה, שמאלה, קדימה, אחורה - שום דבר לא מסתיר מעיניך את האופק. קראת לזה תמיד - השמיים הגדולים. לא תמצא בארץ את הנוף שתיארת באוזנינו, אבל את התחושה הכי קרובה תמצא במצפה רמון!' תאיר מכירה את מצפה רמון היטב. היא שירתה כאן בצבא ולאחר מכן עבדה כאן בהדרכת נוער."

"מה העניין הזה עם 'אזורי פיתוח' בהולנד?" - אסף ממשיך להתעניין.

"בראשית ברא אלוקים את הארץ והשמים, וההולנדים בראו את הולנד!" - אני צוחק.

"במשך 800 שנים, תושבי ארצות השפלה לחמו במים וכבשו את הים, דונם אחרי דונם. אחרי מלחמת העולם השנייה, ממשלת הולנד החלה בייבוש חלק ניכר של הים הפנימי הגדול - הנקרא Zuiderzee - הים הדרומי. בים הרדוד הזה יובשו שלושה 'פולדרים' (Polder - אזור אדמה מוקף בסכרים) חדשים המשתרעים על כ-1,600 קמ"ר.

בשנת 1955 הוריי עלו על הקרקע בפולדר בראשון, ובשנת 1961 העתיקו את עצמם לפולדר השני שזה עתה יובש והוכשר להתיישבות. כך, מגיל 5 עד גיל 11 חייתי בעיירת פיתוח לכל דבר. הכפר החדש בו התיישבנו צמח בשנים אלה מ-300 ל-5,000 תושבים. מסביב קמו חווה חקלאית אחרי חווה חקלאית, ולכל חווה שטח של בין 600 ל-1000 דונם. כל הילדים בכיתות הקטנטנות בבית הספר היסודי היו בנים ובנות של עובדי כפיים כגון פועלי בנין וחקלאות, איכרים, נהגי משאיות, פקידים וכוו כיוצא באלה. ביליתי את כל ימי בחוץ, מזריחה עד שקיעה. הנוף, שפחות מעשור קודם לכן היה קרקעית הים הדרומי, הנוף הזה היה קסום ואין סופי."

"מהיכן הגיעו כל התושבים החדשים האלה?" - אסף שואל.

"העולים' האלה הגיעו מכל קצות הולנד. כולם הולנדים מרקעים ומסורות שונים מאוד. המשותף היה, שכולם חיפשו עתיד חדש, וכולם "נזרקו" אל תוך קלחת אחת גדולה ונדרשו להסתדר יחד" - אני ממשיך.

"קח הולנדי מהצפון, נוצרי-פרוטסטנטי אדוק, שמקפיד על מצוות הדת, די דומה לחרדי, ותחבר אותו להולנדי קתולי מהדרום, מקרבת הגבול הבלגי, שאוהב את החיים הטובים, שמבלה אחרי המיסה ביום א' בבוקר עם בירה טובה בבית הקפה והולך אחר הצהריים לשחק כדורגל או לצפות במשחק.

נשמע מוכר?

כל הסיבות להתנגשויות חברתיות קיימות כאן!"

"זאת אומרת, אין חדש תחת השמש", מסכם אסף, ואנחנו ממשיכים ללגום, כל אחד עם זכרונות כור ההיתוך הפרטי של ימי ילדותו.

יעקב אלמור

Voor alle opdrachten – groot en klein   **THE HANDY MAN**

<ul style="list-style-type: none"> ✓ VERBOUWINGEN ✓ DAKISOLATIE ✓ SCHILDERWERK ✓ ELEKTRICITEIT ✓ SANITAIR ✓ TIMMERWERK 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ RENOVATIE KEUKENS EN BADKAMERS ✓ ALLE SOORTEN KASTEN OP MAAT ✓ VOORAL VOOR BEJAARDEN: Kleine voorzieningen die het wonen gerieflijker en veiliger maken, zoals deuren die de goede kant opdraaien, handgrepen in toilet, enz.
--	---

wendt u zich tot Yasha Israels – tel: 09-7745844
yashaisraels@gmail.com

Zippi en de lynx

De eerste indruk die Zippi (gefingeerde naam) op mij maakte, was er een van kieskeurigheid en kritische houding naar de omgeving. Iemand die het allemaal heel goed meent te weten en daar ook meteen uitdrukking aan geeft. Ik kreeg bij haar het gevoel, dat ik dom was en nog een hoop moest leren. Ze was onberispelijk gekleed, met gevoel voor kleur en nuance. Ik schatte haar op een paar jaar ouder dan ik. Had beslist nog iets jeugdigs over zich. Een pedant iemand. Bij het onderwerp corona pakte ze helemaal uit. Met een verongelijkt gezicht moest ze alweer meemaken dat allerlei mensen zich niet aan de regels hielden. Het gevolg was, met name voor nieuwelingen als ik, dat ik me op veilige afstand van haar posteerde. Maar grappig was wel dat we op een of andere manier toch naar elkaar trokken. Er moest dus wel iets gemeenschappelijks zijn.

Tijdens de eerste les van de cursus schilderen moesten we een bloempot decoreren. Precies wat ik verwachtte, gebeurde. Uiterst precies werd, bijna traag, een sjabloon uitgeknipt en opgeplakt. Er was niets creatiefs aan. Toen de les voorbij was, had ze dit werk nog niet voor de helft klaar. Zie je wel, dacht ik, goed ingeschat.

Maar kennelijk had Zippora ook een heel sterke intuïtie. De volgende les kwam ze naast me zitten met iets over zich van 'revanche'. Zippora ging toen over haar eigen leven vertellen! Aan mij.

Geboren in Polen, 1936. Razendsnel rekende ik uit dat zij dan acht jaar ouder was dan ik. Vijfentachtig dus! Wie had dat gedacht. Ze was tijdens de Tweede Wereldoorlog met haar ouders in Siberië terechtgekomen. Nee, ze had geen zin om te vertellen waarom zo ver weg. Ik wist dat Rusland de mogelijkheid gaf aan Poolse Joden te emigreren naar de door Stalin opgerichte Joodse staat Birobidzjan. De onstabiele

houding van de Sovjets maakte het echter onzeker of ze daar zouden aankomen. En inderdaad, hun vrees werd bevestigd, Zippora strandde met haar familie ergens in een verlaten oord in de eindeloze bossen van dit barre land. Ze vonden onderdak bij boeren en konden zich nauwelijks in leven houden. Zippora voelde zich ontheemd en verlangde naar de warme kachel en het sjeke huis in Polen.

Uit een heel onverwachte hoek werd ze getroost. Het was winter, overal lag een dik pak sneeuw en het was Siberisch koud. Zippi was op weg van school naar huis en zag ineens een poesje, dat druk bezig was in de sneeuw te graven. Het kleintje zag er uitgehongerd uit. Zippi kon niet anders dan het poesje oppakken en mee naar huis nemen. Ze deelde haar karig maal altijd met het diertje en al snel werden zij een onafscheidelijk stel. Hij volgde haar waar ze ging. Ze zochten ook elkaars warmte en hij mocht zelfs bij Zippi in bed slapen. Ze genoot van zijn warme zachte vacht en kreeg nooit genoeg van zijn prachtige ogen, die omlijst waren met zwarte lijnen.

Het diertje groeide goed. Het werd zelfs een forse kat. Als hij zich uitstrekte, was hij zelfs nog groter dan zij. Opvallend was, dat de kat steeds maar bleef groeien. Hij kreeg een paar sierlijke pluimpjes op zijn oren. Zippora merkte dat de grote mensen in haar omgeving steeds bedenkelijker naar het dier begonnen te kijken, ja zelfs even een ommetje maakten om hem niet tegen te komen. Zippora begreep dat niet, want het dier was alleen maar vriendelijk tegen haar en snorde tevreden als hij bij haar lag. Ze zag wel dat hij heel forse poten met lange, scherpe nagels had. Een beetje gek was ook, dat zijn staart zo kort bleef. Maar het was haar lieve poes en zij had zo een vriendje, dat haar altijd trouw volgde, en daardoor het leven van een vluchteling aanzienlijk minder zwaar maakte.

Toen kwam de dag, dat de burens aanklopten. Ze zeiden tegen de ouders van Zippora dat ze die kat moesten wegdoen. Hij was gevaarlijk. Op een dag, zo wisten zij zeker, zou er een ongeluk gebeuren. Die dag wilden ze niet afwachten. Ze waren van plan hem af te maken voor het zover was. Goede raad was duur. Zippora was wanhopig, ze moest afscheid nemen van haar geliefde kat, die inmiddels het formaat van een forse hond had aangenomen. Na overleg in de familie besloot vader dat hij toestemming ging vragen bij de Sovjets om het dier per trein naar een afgelegen plek weg te brengen. Dat mocht. Maar Zippi was ontroostbaar en zou dat nog lang blijven.

Ik had gefascineerd naar haar geluisterd. Wat een bijzonder mens moest ze zijn, dat een wild dier – want dat was het – zich zo vol vertrouwen aan haar – een mens – overgaf. Ik wist meteen over welk katachtige het ging: de Siberische lynx of 'los'. Merkwaardig was, dat zij dat niet wist. Ja, zei ze, hij had wel van die pluimpjes op zijn oren. Maar verder had ze geen conclusie getrokken. Welk mens had zoiets meegemaakt? Ja juist die wat zeurderige Zippora, met al haar vijven en zessen. Nee, ze was er volledig in geslaagd mijn oordeel over haar te wijzigen. Integendeel, ik was trots haar te hebben leren kennen.

Toen er een expositie van schilderijen werd geopend, was ik eigenlijk helemaal niet verbaasd toen ik hoorde dat die werken van haar waren. Prachtige landschappen. De hand van een kunstenaar. Ik miste echter Siberië. Er was wel een zelfportret van haar, maar waar was de lynx? Misschien toch te pijnlijk om die herinnering weer op te roepen en in verf weer te geven?

Ruth de Jong

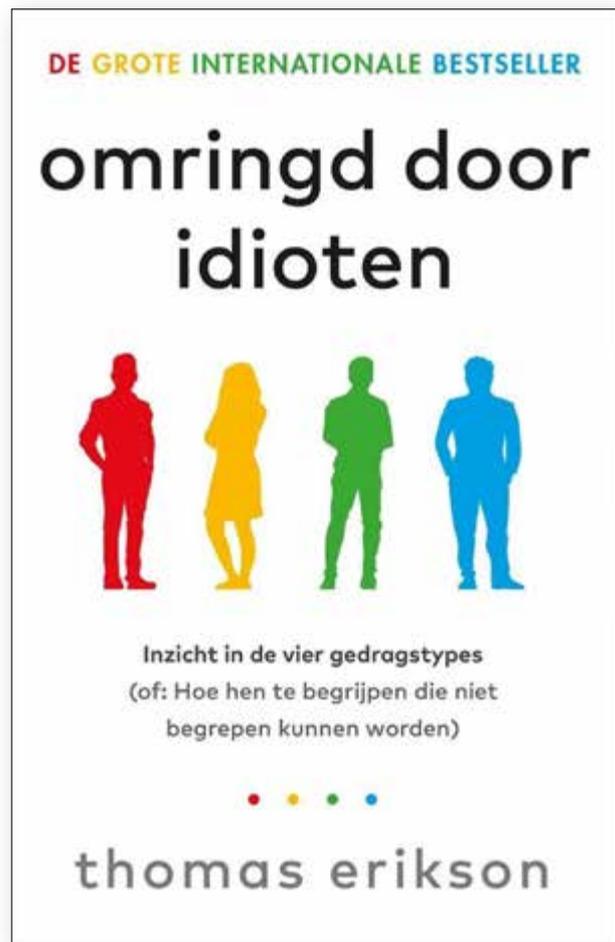
Omringd door idioten

Ik heb nog nooit een boek gekocht, uitsluitend op grond van de titel, zonder er verder iets over gehoord te hebben. Maar dat gebeurde me met het boek: 'Surrounded by idiots'. Voor u verder leest, dit is geen boekbespreking, maar eerder een verwijzing naar een goed geschreven inzicht over de vier types van menselijk gedrag, die de Zweedse auteur, Thomas Erikson, Rood, Geel, Groen en Blauw noemt. Het boek, oorspronkelijk uitgegeven in 2014, is vertaald in bijna alle gangbare talen en een internationaal succes.

De indeling van de mensheid in gedragspatronen is niets nieuws. Hippocrates had het al over choleriche, melancholische, flegmatische en sanguine types. De Azteken spraken van een indeling in Vuur-, Water-, Aarde- en Lucht-mensen. Deze klassieke indelingen tonen veel overeenkomsten met de moderne versie van Erikson.

Ik begin er niet aan om dit alles samen te vatten, maar om uzelf en uw medemensen beter te begrijpen is het best de moeite waard om het boek te kopen, te lenen of te stelen. Wie meer wil weten kan op Google terecht.

Waarom komt dit onderwerp ter sprake? Een goede kennis, die net van baan was veranderd, beschreef mij zijn nieuwe baas daarbij: "een bulldozer, heeft altijd gelijk, gedooft geen tegenspraak en schreeuwt tegen zijn personeel waar iedereen bij is. Heeft geen geduld voor persoonlijke banden en doet niet aan 'small talk'."

Ik had net dat boek gekocht, en had de beschrijving van Rood, de meest uitgesprokene van de types, al gelezen. "Dat is typisch Rood," zei ik.

De vier types zijn niet altijd 'schoon'; niet iedereen is onder te brengen in het schema en er komen veel vermengingen voor bij de doorsnee bevolking. Rood is percentsgewijs de kleinste, maar meest uitgesproken herkenbare verschijningsvorm. Die kun je niet missen.

Dit alles is van belang in ons sociale leven en op de werkplek, want er zijn types die beter met elkaar klikken dan andere, die elkaar juist antagoniseren. Je kunt er wel mee leren leven als je de ander begrijpt, en daar gaat het boek over. Een aanrader.

Eldad Kisch

Blikvangers

Wat is een blikvanger? Meestal iets opvallends waar het oog naar toe wordt getrokken, letterlijk: waar je blik door wordt gevangen. In de wereld van de reclame zijn blikvangers heel belangrijk, want ze steken ergens bovenuit, vallen op door hun kleur of design en dan is dát de reclame die wordt gezien en gelezen. Ook in de natuur bestaan er blikvangers, zoals die ene boom in een verder leeg weiland of een eerste, ontsierend flatgebouw dat boven de lage beboste contouren van een dorp uitsteekt.

Wie de afgelopen jaren in Nederland een fietstocht maakte kwam daar een ander soort blikvanger tegen: een vangnet langs het fietspad, waar je het lege blikje van een frisdrank, die je net al fietsend opslokte, in kunt gooien. Daarboven staat meestal het woord 'Blikvanger'. De eerste keer dat ik dat zag vond ik het een prachtig spelen met een al bestaand Nederlands woord en het geven van een nieuwe betekenis daaraan. Eigenlijk is dat 'blikje' ook geen blikje meer, want het is niet van blik. Vroeger was dat natuurlijk wel zo met groente-in-blik bijvoorbeeld en met het stoffer-en-blik. Het woord blik is echter een soortnaam van het voorwerp zelf geworden, los van de materie waar het van is gemaakt. Het blikje van de frisdrank is nu van aluminium en het blik dat vaste partner is van de stoffer, meestal van plastic.

Nieuw is, dat ik enkele maanden geleden heb besloten zelf een 'blikvanger' te worden. Corona heeft mijn aandacht voor mijn Jeruzalemse wijk vergroot. De stilte van de eerste 'seger' of 'lockdown' blijft in mijn herinnering aanwezig. Dieren kwamen tevoorschijn, die we hier nooit zagen, taniem (kleine jakhalzen) vestigden zich schijnbaar permanent op een leeg stuk grond met bomen. Of woonden ze daar al eerder, maar lieten zich niet zien? Toen zag ik opeens ook hoe vreselijk vuil het was, blikjes lagen overal verspreid, om maar één soort vuil te noemen. Blikjes van aluminium, die alleen verdwijnen als straatvegers of buurtbewoners ze oprapen. Straatvegers gooien ze in hun vuilnisbak, wat jammer is,

want dan worden ze niet ge-recycled en bovendien: ieder blikje is 0,30 sjekel waard! "Dit is voor arme mensen", dacht ik eerst, maar al snel kwam ik er achter dat degenen die ik die blikjes zag oprapen uit de duurste huizen kwamen. Oude milieubewuste oliem uit de Verenigde Staten verzamelden ze om samen met hun kleinkinderen te knutselen en er betonmuren mee te versieren. De wijk wordt daar mooier van en leuker, al zijn er altijd onverlaten, die het later kapot maken. Ontmoedigend.

Slechts enkele minderbedeelden ontdekte ik onder deze 'blikvangers'. Waarschijnlijk is het niet lonend genoeg, want honderd blikjes zijn vele uren werk en nog altijd maar 30 sjekel bij elkaar. Omdat ik elke ochtend een aantal kilometers loop en vervolgens ten minste een keer per dag een hond uitlaat, besloot ik me bij deze 'orde van blikvangers' aan te sluiten. Ik zoek ze niet, maar als ik ze zie tijdens mijn wandeling, raap ik ze nu op. Dat moet wel hygiënisch gebeuren met een kleine zak over mijn hand waarmee ik ze in een grotere plastic zak stop. Thuis gaan ze eerst in een emmer water en de zak ook.

Toen ik hier een paar weken mee bezig was en al plande om bij de eerste honderd naar de supermarkt te gaan teneinde ze in geld om te zetten, vertelde een jonge arts en natuuractiviste me dat op de laatste vrijdag van de maand altijd een aardige jonge meid voor de super zit, die alle blikjes verzamelt, je naam opschrijft en je uit een lijst met 'liefdadige amoetot voor mens en dier' laat kiezen, waar je de opbrengst aan wilt besteden. Enkele dagen later krijg je een mail met bevestiging van je behaalde aantal en

bedankje van de amoeta: het is dus nog goed georganiseerd ook. Inmiddels haal ik met gemak en nog altijd zonder zoeken de tweehonderd en zelfs meer per maand. Tot mijn tevredenheid wordt de wijk er schoner van. Er is zelfs een studente die regelmatig blikjes bij mij aflevert. Over het goede doel dat ik kies zijn we het eens.

Al doende leer ik een heleboel. Ik weet nu bijvoorbeeld waar jongeren in de late avond elkaar ontmoeten, want in de vroege ochtend als ik

daar langs kom zijn daar op bepaalde dagen altijd blikjes. Ook weet ik wat de meest populaire drankjes zijn in onze wijk, maar schrijf dat hier niet op, want ik wil geen reclame maken. Positief is dat het vrijwel nooit om alcohol gaat. Ergerlijk is dat zeker de helft van de blikjes helemaal niet leeg zijn. Veel mensen drinken er maar een beetje van en gooien het blikje dan al weg. Daar moet ik op letten, want die moet ik leeg laten lopen voordat ik ze in de zak stop. Zelfs de hond ziet ze nu al liggen en kent het ritueel.

Chaya Brasz

De berichten in deze rubriek zijn gebaseerd op actualiteiten op JONET.NL en andere Nederlandse media. Deze aflevering bestrijkt de periode mei tot en met eind juli 2021.

Demonstraties

De kortstondige rakettenoorlog van Hamas in mei en de Israëliëse reactie daarop heeft in Nederland weer tot veel anti-Israël en ook anti-Joodse sentimenten geleid. Voorspelbaar, maar wennen doet het nooit. Het is voor Joden in Nederland elke keer weer schrikken en gelukkig hebben ook andere Nederlanders door dat de haat de spuigaten uitloopt. In Amsterdam zijn bij demonstraties ronduit anti-Joodse leuzen geroepen ('Joden, onthoud Khaybar, het leger van Mohammed komt terug!') en werden vlaggen van de terreurgroep IS (Islamitische Staat) meegedragen. Reden voor het CJO (Centraal Joods overleg) om aangifte te doen. Ook in Utrecht werd de Khaybar-leus geroepen, doch de burgemeester wilde geen aangifte doen.

Rond de Israëliëse ambassade in Den Haag was het druk met anti- én pro-Israël demonstraties. Met name Christenen voor Israël neemt het voor Israël op. Zij onderhouden goede banden met mediene-opperrabbijn Jacobs die bij de ambassade ook het woord voerde. In Urk en ook enkele andere zeer christelijke plaatsen werd veel gevlagd voor Israël. Hele straten kleurden blauw-wit.

Het CIDI en het CJO mengden zich uitdrukkelijk in het maatschappelijk debat. Het CJO getuigde van medeleven met alle burgerslachtoffers en gaf aan dat veel Nederlandse Joden zeer bezorgd zijn over familie in Israël. Ook sprak het CJO verontrusting uit over onderling Arabisch-Joods geweld in Israël dat de kop opstak. Het CIDI liet zijn ongenoegen blijken over de drie linkse partijen in de Tweede Kamer die alleen Israël willen veroordelen.

Nog meer anti-Israël uitingen

Naast demonstraties vanwege de oorlog tussen Hamas en Israël vonden er ook andere incidenten plaats, zoals de bekladding van het Joods herdenkingsmonument in Cuyk door pro-Palestijnse activisten. Die hebben zich eveneens

geroerd in Amstelveen waar veel stickers werden geplakt met de tekst 'Israel's killing children again. Enjoy your weekend'. Ook in Rotterdam waren BDS-ers actief. Zij plaatsten officiële posters waarin ze opriepen om dadels en andere producten uit Israël te boycotten ('Israëliëse medjoel = foute boel. Koop geen apartheid!').

Pro-Palestijnse kunstenaars, wetenschappers en studenten lieten ook van zich horen. Zo hingen er anti-Israëliëse spandoeken ('From the river to the sea, Palestine will be free') aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten en het daaraan verbonden gebouw van De Ateliers in Amsterdam. Hetzelfde gebeurde in Rotterdam bij het Piet Zwart-Instituut (voor kunsten) en de Erasmus Universiteit. Ze moesten worden verwijderd op last van de leiding, omdat de gebouwen niet mogen worden gebruikt voor politieke uitingen. Niettemin kwamen de spandoeken bij het Piet Zwart-Instituut weer terug, ditmaal door studenten vastgehouden. Dat werd als 'kunstuiting' toegestaan.

Bijna vijfhonderd academici ondertekenden een anti-Israëlmanifest. Daarin riepen ze op tot het verbreken van de samenwerking met Israëliëse universiteiten vanwege de banden met het leger. Verder vroegen ze de Nederlandse regering om "actief op te treden om rechtvaardige vrede te bewerkstelligen door alle economische, politieke en militaire banden met Israël te verbreken." Ook een NIOD-medewerker ondertekende de verklaring (NIOD is Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies).

Een ander incident betrof het spugen naar een Israëliëse vlag, die deel uitmaakte van een pro-Israël manifestatie op de Dam. Op filmopnamen is te zien dat een jongetje hiertoe werd aangemoedigd door zijn hoofddoek dragende moeder. Vermoedelijk gaat het om asielzoekers uit Syrië of Irak. Het CIDI wees erop dat zulke gezinnen de anti-Israël haat meekrijgen uit hun landen van herkomst.

Welcome to my 'Found Object' exhibition

Vrijspraak Dam-actievoerder

Robert-Willem van Norren, een fanatieke pro-Palestijnse activist die veelvuldig op de Dam in Amsterdam is te vinden met zijn anti-Israëlische propagandamateriaal, is vrijgesproken door de rechtbank. Hij was gedaagd wegens belediging, omdat hij in de Israëlische vlag een kakkerlak had aangebracht in plaats van de Davidsster. De rechter stelde dat het om vrijheid van meningsuiting ging en zag er geen antisemitisme in.

TBS HaKarmel-vandaal

Tegen de Syriër die met enige regelmaat het koosjere restaurant HaKarmel in Amsterdam heeft aangevallen, is TBS met dwangverpleging geëist. Hij is al eerder veroordeeld, maar toen werd geen terroristisch motief verondersteld. Daarvan is volgens de Officier van Justitie nu wel sprake.

Posteractie Joodse kerkgenootschappen

Gelukkig zijn er ook tal van positieve ontwikkelingen te melden. Zo hebben liberale en orthodoxe Joden (Asjkenazisch en Portugees) de handen ineen geslagen om een postercampagne op te zetten tegen antisemitisme. De gemeente Amsterdam is een brede postercampagne begonnen tegen racisme, waarbij ook antisemitisme wordt meegenomen.

Monumenten en (vastgoed) onderzoek

Ook in Alkmaar komt een Sjoa-namenmonument. Het wordt geplaatst bij het Stationsplein. Door christelijke

vrijwilligers is de Joodse begraafplaats in IJsselmuiden opgeknapt. De gemeente Breda gaat in navolging van andere gemeenten onderzoek laten doen naar geroofd Joods vastgoed in de oorlogsjaren. De universiteit van Tilburg doet onderzoek naar de geschiedenis van Joden in Noord-Brabant tussen 1900-1950.

Roofkunst en NS

Het Nederlandse kabinet heeft besloten dat Joodse roofkunst zal worden teruggegeven aan de Joodse gemeenschap als niet duidelijk is wie de rechtmatige bezitters of erfgenamen zijn. Het gaat om kunst in het bezit van de staat. De NS hebben bekend gemaakt dat 44 miljoen is uitgekeerd aan slachtoffers (of nabestaanden) die tijdens de Sjoa zijn vervoerd. Twee derde van de ingediende vragen is toegekend.

Durban IV en Palestijnse schoolboeken

Nederland heeft – net als eerder de VS, Groot-Brittannië, Canada, Australië en Hongarije – besloten om niet deel te nemen aan de vierde in het kader van de VN opgezette Durban-conferentie. Het CIDI heeft daarvoor gelobbyd. Tijdens de eerste conferentie in Zuid-Afrika werd Israël mikpunt van antizionistische en zelfs antisemitische aanvallen. Dat is daarna niet anders geweest. Mogelijk zullen nog enkele andere Europese landen Durban boycotten. Al tientallen jaren is er kritiek op de anti-Israëlische en ook anti-Joodse inhoud van Palestijnse schoolboeken. De boeken zaaien haat, zo blijkt uit allerlei onderzoek. Door de SGP zijn Kamervragen gesteld die zijn gericht tegen Nederlandse financiering van deze boeken via steungeld aan de Palestijnen. Gebleken is dat de nieuwste versie van de schoolboeken nog erger is dan eerder. In april veroordeelde het Europese Parlement schoolboeken die via de UNRWA worden uitgegeven, omdat deze vol staan met haat en intolerantie.

Comité 4 en 5 mei

Wim van de Donk, ex-commissaris van de Koning in Noord-Brabant, is de nieuwe voorzitter van het Comité 4 en 5 mei. De Sinti en Roma voelen zich door zijn benoeming geschoffeerd, omdat hij zich eerder laatdunkend over deze groepen heeft uitgelaten. De Joodse schrijver Marcel Möring stelde in een voordracht voor de Joodse Gemeente Amsterdam dat het Comité bezig is om de nationale herdenking zodanig te veralgemeniseren dat die ont-Joodst wordt.

Eran Zahavi

De Israëlische voetballer Zahavi, die in Nederland bij PSV furore maakt, woont met zijn gezin reeds enige tijd in Amsterdam. Hun huis is door criminelen overvallen, waarbij vrouw en kinderen zijn mishandeld. Los hiervan kreeg de PSV'er veel kritiek en ook bijval toen hij het op sociale media voor Israël opnam tijdens de laatste Gazaoorlog en diverse collega's op de hak nam die zich pro-Palestijns uitten.

Joods Historisch Museum

Door het JHM is een kleine tentoonstelling opgezet onder de titel 'Zijn Joden wit?' Joden worden door linkse groepen doorgaans als bovenliggende groep gezien, d.w.z. behorende tot de elite met witte huidskleur. Tegelijkertijd veronachtzamen zij antisemitisme nogal eens. De tentoonstelling laat zien dat Joden net zo goed slachtoffer

zijn van racisme. Ook rechts houdt er zoals bekend bizarre ideeën over Joden op na. Tijdens de coronacrisis worden door de zogeheten 'viruswappies' die fel tegen het coronabeleid zijn, de huidige coronamaatregelen op één lijn gesteld met de Sjoa. Zij tooien zich met gele sterren, spreken over 'concentratie quarantaine kampen' en vergelijken hun lot met dat van Anne Frank. Het heeft veel verontwaardiging opgewekt in Nederland.

Rabbijnen

Veel aandacht gaven de Nederlandse media aan het vertrek van rabbijn Raphael Evers en zijn vrouw naar Israël. Verder heeft de LJV Utrecht een nieuwe rabbijn in de persoon van Corrie Zeidler die geruime tijd met man en kinderen in Israël woonde. Deze zomer overleed Bentsion Soetendorp, dichter. Hij was de jongste zoon van de bekende naoorlogse LJV-rabbijn Jacob Soetendorp en Mirjam Soetendorp-Blits.

CORONA, 73STE WEEK

door Ini Lederer

*Corona, ja, corona is haast alles wat de klok weer slaat
Nu 't aantal nieuwe zieken over 2300 staat
't Coronakabinet was vlijtig aan het werk
Zodoende is dus nu de kogel door de kerk
Eenieder met als leeftijd 60 jaar of meer
Mag vaccinatie krijgen voor de derde keer
Ons Israël is 't eerste land hetwelk dit doet
En hopelijk is die beslissing waarlijk goed
Ook kun je worden ingeënt
Wanneer je klein of kwetsbaar bent
Het sluiten van Ben Gurion is niet het plan
Ofschoon dat nog veranderd worden kan
Wel mogen daar om te beginnen
Wegbrengers en afhalers niet meer binnen
De lijst van landen in het rood
Is onderwijl onprettig groot
Maar wel zijn voor het eerst te aller tijd
Directe vluchten naar Marokko ingewijd
Ik ben nog niet van plan een vlucht te boeken*

*Wel wil ik van mijn neef het graf bezoeken
Die in dat land te vroeg zijn levenseinde had
En rust op de begraafplaats van Rabat
In onze Knesset schreeuwde men onparlementair
Premier Naftali zomaar uitgemaakt voor moordenaar
Een ander werd er uitgescholden als een terrorist
En meer van zulke dingen die helaas (?) ik heb gemist
Op zondag moet de begroting worden goedgekeurd
Afwachten wat er daarna al dan niet gebeurt
Terwijl ik niet, nu mijn tv al jaren het heeft opgegeven
Goed op de hoogte der Olympiade ben gebleven
Maar hoorde dat vannacht benzineprijzen stijgen gaan
En dan met service haast op 7 shekel zullen staan
't Is echter dat vanwege de coronatijd
Ik tegenwoordig nog maar weinig rijd
Mijn lieve mensen, dat is alles voor dit keer
Een volgend weekend schrijven we misschien weer meer
Pas op jezelf en blijf gezond
Een groet van Ini en haar hond!*

Nieuws uit NEDERLAND

door Ratna Pelle

Terwijl het in sommige delen van Europa 45 graden Celsius was en gebieden werden geteisterd door bosbranden, wilde de zomer in Nederland nog niet zo vlotten en viel er flink wat regen. Zoveel dat midden juli in Limburg de Maas en zijriviertjes overstromden. Met name Valkenburg kreeg het zwaar te verduren toen de Geul buiten haar oevers trad. Het centrum kwam onder water te staan tot meer dan een meter hoog en een brug stortte in. De schade bedraagt honderden miljoenen euro's en zo'n zevenhonderd gezinnen moeten tot waarschijnlijk eind van het jaar wachten eer ze terug kunnen naar hun woningen.

Overstromingen

Andere plaatsen dreigden ook te overstromen en uit voorzorg werden mensen geëvacueerd uit onder meer Meerssen (waar een dijk het begaf) en delen van Roermond en Venlo (het aan de Maas gelegen ziekenhuis). Omdat sinds de watersnood van midden jaren '90 meer ruimte aan de rivieren is gegeven en dijken zijn versterkt bleef de schade bij ons nog redelijk beperkt en zijn er geen doden gevallen. Dat was helaas anders in Duitsland en België.

Ik kwam zelf nog net op tijd terug van een fietsvakantie in de Eifel, om thuis te vernemen dat veel campings aldaar waren ondergelopen en de caravans door de straten dreven. Omdat het water (van de normaal zo schattige riviertjes) zo snel kwam opzetten in de smalle dalen kon niet iedereen op tijd weg komen. In de Eifel zijn enkele honderden mensen

omgekomen en in de Ardennen tientallen. Dorpen zijn compleet verwoest. We zagen opeens beelden op tv die we normaal uit derde wereldlanden zien. Dat dit zo dicht bij gebeurde is ronduit beangstigend. Oorzaak van de overstromingen waren lagedrukgebieden die bijzonder lang bleven hangen, zodat het dagen achtereen hard regende op dezelfde plaatsen.

Het extremere weer werd door zowel Angela Merkel (heel duidelijk) als Mark Rutte (wat meer aarzelend) aan de klimaatverandering gelinkt. Het KNMI gaat in samenwerking met de Duitse en Belgische weerdiensten nader onderzoek doen naar de samenhang.

Klimaatstrijd & coalitievorming

Intussen heeft Nederland nog steeds geen nieuwe regering; de coalitieonderhandelingen zijn na een maandenlange

Overstroming in de Duitse Eifel

patstelling tot half augustus uitgesteld. Formateur Mariëtte Hamer hoopte dat de zomervakantie nieuwe inzichten en vooral wat meer inschikkelijkheid zou brengen. Rutte en Kaag kregen de opdracht om samen een proeve van een regeerakkoord te schrijven, waar andere partijen dan op kunnen aanhaken. Breekpunt is en blijft echter of er twee linkse partijen zullen meeregeren (PvdA en GroenLinks) of alleen de PvdA (die niet zonder GroenLinks wil meedoen). Dit kan ook gevolgen hebben voor het te voeren klimaatbeleid, en dat is een belangrijke reden waarom Rutte niet zo'n zin heeft in GroenLinks. Rutte is op dit gebied niet erg ambitieus en heeft nog liever een rechtse coalitiegenoot zoals JA21 (afsplitsing van Forum voor Democratie) dan twee linkse partners. Dat Kaag en D66 daarin mee zouden gaan lijkt echter niet voorstelbaar.

Klimaat-gerelateerde zaken worden ook buiten de politiek om via de rechter uitgevochten. Zo won vereniging Milieudefensie in mei een rechtszaak tegen Shell, dat van de rechter meer vaart moet maken met CO2 reductie. De rechter benadrukte de grote verantwoordelijkheid hierin van Shell, een van de grootste producenten en aanbieders van fossiele brandstoffen wereldwijd. Het bedrijf moet al in 2030 i.p.v. 2035 de CO2 uitstoot van de Shell-groep, zijn toeleveranciers en afnemers terugbrengen met netto 45 procent ten opzichte van het niveau van 2019. De rechter ziet de enorme CO2 uitstoot als een dusdanig gevaar voor de gezondheid van mensen, dat de mensenrechten worden aangetast.

In een andere rechtszaak wonnen echter tegenstanders van windmolens (in hun 'achtertuin') en moet de overheid de milieueffecten van windmolens beter gaan onderzoeken. Het gaat daarbij o.a. om hoeveel geluid een windmolen mag maken en hoeveel licht hij mag weerkaatsen. Tot nu toe werden geen officiële rapportages

van milieueffecten gemaakt en dat moet dus wel, aldus de Raad van State. Zo'n 10% van de windmolenprojecten zou hierdoor vertraging oplopen, waarbij het gaat om energie voor een half miljoen huishoudens. De verwachting is dat er meer rechtszaken zullen worden aangespannen, ook tegen projecten waarvoor al een vergunning was verleend.

Het verschil met bijvoorbeeld Duitsland is altijd heel goed zichtbaar als je in de buurt van de grens bent. Er is in Nederland al jaren fel verzet tegen windmolenparken, waarbij ook dreigbrieven zijn verstuurd, lokale bestuurders werden geïntimideerd en ter obstructie asbest is gestort op de plaats waar een windmolenpark zou komen. Ook werd er brand gesticht, met molotovcocktails gegooid en vonden de bouwers met beton volgegoten blikken met pinnen op hun land, bedoeld om voertuigen te beschadigen. In maart zijn twee leiders van deze protesten veroordeeld tot vijftien maanden cel. De protesten werden mede veroorzaakt door het feit dat de overheid aanvankelijk niet met burgers in overleg ging en zij pas in een laat stadium hoorden over de plannen als veel al vast stond. Nu spelen lokale overheden een veel grotere rol en wordt er meer met omwonenden overlegd. Dit is ook in het Klimaatakkoord van 2019 vastgelegd. Toch gaat dat soms nog mis en worden burgers nog steeds te weinig betrokken, zo concludeerde ook het Planbureau voor de Leefomgeving.

Peter R. de Vries

Op dinsdag 6 juli werd misdaadverslaggever en vertrouwenspersoon in het Marengo-proces Peter R. de Vries neergeschoten toen hij op weg van een tv-optreden in centrum Amsterdam naar zijn auto liep. Hij was die avond aangeschoven bij RTL Boulevard, waar hij vaker als deskundige zijn commentaar op misdaadzaken gaf. Ruim een week na de aanslag overleed hij in het ziekenhuis. Al direct werd de aanslag op De Vries gelinkt aan het feit dat hij vertrouwenspersoon was van kroongetuige Nabil B. in het Marengo-proces; eerder werden de advocaat van Nabil B., Derk Wiersum, en de broer van Nabil B. ook al vermoord. Het proces draait om de 'Mocro Maffia', cocaïnesmokkelaars die verantwoordelijk worden gehouden voor een reeks moorden en moordpogingen in de afgelopen jaren.

Er was kritiek op het feit dat De Vries niet beter was beveiligd, iets dat hij zelf niet wilde. Hij leefde naar het motto (ook op zijn kuit getatoeëerd): 'On bended knee is

no way to be free'. Kort na de aanslag zijn twee mannen opgepakt, de vermoedelijke schutter en de bestuurder van de vluchtauto.

Peter R. de Vries had een lange carrière in de misdaadjournalistiek. In 1978 begon hij bij De Telegraaf en tien jaar later werd hij hoofdredacteur van het weekblad *Aktueel*. Ook had hij zeventien jaar een eigen tv-programma en richtte hij een persbureau op dat misdaadreportages en columns leverde aan onder meer het *Algemeen Dagblad*, *Panorama* en *Crime Time*. Hij schreef diverse boeken, onder andere over de Heinekenontvoering (1983). Middels zijn tv-programma – en daarna – vroeg hij jarenlang aandacht voor geruchtmakende onopgeloste moordzaken, zoals de verdwijning van de Amerikaanse Natalee Holloway op Aruba (2005) en de moord op Nicky Verstappen op de Brunssummerheide (1998). Ook hielp hij twee onschuldig veroordeelde mannen te rehabiliteren in de 'Puttense moordzaak' (1994), een van de grootste gerechtelijke dwalingen in Nederland.

De Vries bracht in 2003 de innige relatie van prinses Mabel Wisse Smit met drugsbaron Klaas Bruinsma aan het licht. Hij maakte in 2006 gebruik van een verborgen camera en een criminele informant om een bekentenis te ontlokken aan verdachte Joran van der Sloot over de verdwijning van Natalee Holloway. De Vries was kritisch tegenover justitie en bracht machtsmisbruik aan het licht. Hij onderhield vaak warme contacten met nabestaanden van slachtoffers en trad meermaals als hun woordvoerder op. Kritiek oogstte hij vanwege zijn omgang met sommige (ex-)criminelen. Met name was hij goed bevriend geraakt met Heineken-ontvoerder Cor van Hout.

Voor zijn misdaadprogramma ontving Peter R. de Vries diverse onderscheidingen. Hij kreeg in 2002 een Nederlandse Academy Award voor zijn rol bij het oplossen van een drievoudige moord in Amsterdam die op het punt stond te verjaren, was Omroepman van het Jaar in 2003 en kreeg in 2008 een Amerikaanse Emmy Award voor een uitzending over de verdwijning van Holloway.

Beveiliging

Direct na de aanslag op De Vries werd erop gewezen dat hij geen of minimale beveiliging had, en dit ook niet wilde. Zo schreef de NOS een dag na de aanslag dat collega's en anderen die hem kenden zeiden dat hij geen beveiliging wilde omdat dit hem teveel in zijn vrijheid zou beletten. Dit ondanks eerdere bedreigingen. Het OM wilde niet zeggen of hij werd beveiligd, maar een buurtbewoner zei tegen de NOS dat ze hem geregeld zonder enige beveiliging zag rondlopen. Begin augustus bleek via de NRC dat hij op 1 maart van dit jaar een WhatsApp-bericht had gekregen van een veiligheidsdeskundige van de politie, waarin deze stelde dat er geen directe aanleiding was om zijn beveiliging op te schalen. Dit vertelden de twee advocaten van Nabil B., die in de periode vóór dit bericht informatie aan de politie hadden gegeven waaruit zou blijken dat zij alle drie werden bedreigd. In het WhatsApp bericht stond dat "de aangeleverde informatie niet tot een ander dreigingsbeeld heeft geleid". Ook zou De Vries volgens een van de advocaten in gesprek zijn geweest over een minder intensieve vorm van beveiliging maar die gesprekken hadden nergens toe geleid.

Het ministerie van Justitie en Veiligheid heeft een onderzoek aangekondigd naar de toedracht van de moord op De Vries en zijn beveiliging. Op de beoogde voorzitter van de onderzoekscommissie, ex-topambtenaar Tjibbe Joustra, is kritiek gekomen omdat hij niet onafhankelijk zou zijn. Dit omdat hij betrokken is geweest bij de inrichting van het stelsel bewaken en beveiligen en

de oprichting van de voorganger van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTV). De advocaten van kroongetuige Nabil B. eisen dat er een volledig onafhankelijk onderzoek komt naar de moorden op zijn broer, zijn advocaat Derk Wiersum en nu dus ook zijn vertrouwenspersoon Peter R. de Vries, om de veiligheid van kroongetuigen en hun familie te kunnen waarborgen. Er zou ook een integraal veiligheidsplan moeten komen voor toekomstige kroongetuigen.

Corona

Vanaf mei kwam in Nederland de vaccinatiecampagne eindelijk goed op stoom, namen de besmettingen snel af en liepen de ziekenhuizen leeg. Hierdoor nam het draagvlak voor de coronamaatregelen verder af en werd de druk om snel te versoepelen groter. Er kwam een 'stappenplan', dat al snel werd losgelaten om de beperkingen nog sneller op te heffen. Vanaf juli was nagenoeg alles weer mogelijk, inclusief nachtclubs en grote festivals, via het 'testen-voor-toegang' systeem. Na twee weekeinden stappen werd dit echter vanwege de omhoog schietende besmettingen weer teruggedraaid. Waren er eind juni nog zo'n 500 besmettingen per dag, twee weken later waren dat er bijna 7.000 en nog een week later zelfs meer dan 11.000.

Op 9 juli kwam aan het nachtleven en de festivals dan ook een abrupt einde. De regels voor het testen-voor-toegang waren te soepel, er was gesjoemeld met de testbewijzen en het systeem bleek sowieso verre van waterdicht. De

nieuwe, vier keer zo besmettelijke delta variant speelde ons ook parten. De besmettingen liepen vanaf half juli wel weer terug, maar half augustus lagen er nog steeds zo'n 600 mensen in het ziekenhuis en 200 op de ic. De zorgeloze 'summer of love' die minister De Jonge ons eind juni voorspiegelde is er niet gekomen. Ondanks waarschuwingen van experts is nu echter besloten het hoger onderwijs weer te openen en de anderhalve meter afstand houden van elkaar daar los te laten. Het kabinet wil vanaf 20 september ook elders de anderhalve meter loslaten en hoopt vanaf 1 november zelfs alle maatregelen te kunnen schrappen.

Ondertussen neemt de kritiek op de regering toe. Niet alleen legt die geregeld de adviezen van het OMT naast zich neer, maar men gaat ook lastige kwesties uit de weg, zoals de vraag of werkgevers in bepaalde beroepen vaccinatie verplicht mogen stellen. Nu mogen werkgevers niet eens vragen of een werknemer wel is ingeënt. Ook wordt er te weinig gehandhaafd, bijvoorbeeld op de plicht je te laten testen bij terugkomst van vakantie. De persconferentie van 13 augustus was wat dat betreft dan ook teleurstellend. Positief is dat de vaccinatiegraad steeds hoger wordt: inmiddels is zo'n 60 procent van alle Nederlanders geheel gevaccineerd en ruim 70 procent gedeeltelijk, terwijl er onder de bevolking een bereidheid bestaat van 85 procent. Eind juni maakten we mee, dat voor het eerst in meer dan een half jaar er binnen een etmaal geen sterfgevallen en ic opnames meer waren.

Afdeling Haifa en het Noorden wenst u allen Sjana Tova!

In de afgelopen maanden heeft het bestuur soms hard gewerkt, maar helaas hebben de leden hiervan weinig profijt gehad. Telkens stak de corona een spaak in het wiel, maar wat in een goed vat zit verzuurt niet zullen we maar denken.

Twee dingen zijn in ieder geval wel gelukt, namelijk als eerste een presentatie van Rob Coopman en André Boers – het tweede deel van 'Joodse Aspecten in Franse Chansons' met o.a. Yves Montand, Edith Piaf en Charles Aznavour, zoals altijd uitstekend – en als tweede, op 15 augustus, ons inmiddels traditionele etentje tot besluit van het seizoen... in dit geval een seizoen dat niet geweest was.

We deden dat in het koosjere Chinese restaurant in wat tegenwoordig Bay View Hotel heet. Om de zaal te reserveren moesten we minimaal veertig deelnemers garanderen. In het begin verliep de inschrijving maar traag en we hielden ons hart vast, maar zie, in de laatste week gaven zich toch nog enige mensen op en we waren tenslotte met maar liefst negenenvertig deelnemers!

Wat ons bijzonder verheugde was, dat er enkele leden bij waren, die ik naar beste weten nog nooit eerder had ontmoet en die van ver buiten Haifa kwamen. Kol hakavod, speciaal aan Timek uit Migdal en aan Ineke & Salo en Ada & Yoav. We hopen jullie vaker te zien. Het eten was goed en de stemming bijzonder gezellig. Het geheel werd opgeluisterd door de muziek van de 'velvet band'; naar oordeel van alle aanwezigen een zeer geslaagde avond.

En we blijven hopen op een tioel in oktober!

Ini Lederer

The Velvet Band

15 08 2021

IOH KANTOOR

Commercieel centrum
Ramat Ilan
Oranim 1, 5405201 Givat Shmuel
tel: 03-5625611 fax: 03-5625575
ioh@netvision.net.il www.ioh.co.il
www.facebook.com/
IrgoenOleiHolland

LEDEN VAN HET HOOFDBESTUUR

Gideon van der Sluis

Voorzitter (Dagelijks Bestuur)
voorzitter@ioh.co.il

Binyamin Tjong Alvares

Penningmeester (Dagelijks Bestuur)
binyamin.tjong@gmail.com

Marion Levkovits

Afd. Jeruzalem
(Vice-voorzitter/Dagelijks Bestuur)
marion.iohsecretaris@gmail.com

Marc Boas, Lid

marcboas@partner.net.il

Yvonne Ben Hador

Afd. Netanya/Sharon
yb0712@gmail.com

Malka Shamir-de Leeuw

Afd. Be'er Sheva/Zuiden
elsje@netvision.net.il

Ini Lederer

Afd. Haifa/Noorden
iohhaifa@gmail.com

Natanja Slager, Lid

natanja@gmail.com

AFDELINGEN

JERUZALEM

iohjerusalem@gmail.com
Voorzitter: **Marion Levkovits**
Tel: 054-7600043
Penningmeester: **Simone Wenger**
Tel: 052-6074330
Secretaris: **Dini Goldschmidt**
Tel: 050-6748552
Facebook: Irgoen Olei Holland
Jeruzalem

HAIFA en het NOORDEN

iohhaifa@gmail.com
Voorzitter: **Helen Raz**
Tel: 054-7680877
Penningmeester: **Dr. Hans Hartog**
Tel: 04-8246053
Secretaris: **Ini Lederer**
Tel: 054-4760061

NETANYA-SHARON

Voorzitter: **Yvonne Ben-Hador**
tel: 09-7748007 yb0712@gmail.com
Penningmeester: **Henry Velleman**
tel: 09-7444082
henryve31@gmail.com
Secretariaat: **Rudie Kleerkoper**
tel: 09-8857987
iohnetanya.sharon@gmail.com

TEL AVIV

Voorzitter:
Avraham (Albert) de Vries

Tel: 054-4559853
devriesa@zahav.net.il

BE'ER SHEVA

voorzitter: Saskia de Leeuw-Beeser
tel: 054-6820030 | saskia@bgu.ac.il

OUDERHUIZEN

BETH JULIANA

David Raziel 22 | 4681222 Herzliya
tel: 09-9704646 fax: 09-9576529
office@beth-juliana.co.il
www.beth-juliana.co.il

BETH JOLES

Kikar Harakafot 1 | 3474901 Haifa
tel: 077-7374100 fax: 04-8372891
joles@joles.co.il | www.joles.co.il

SOCIALE ZORG

NINI CZOPP

Landelijke sociale zorg voor
Nederlandse Shoa overlevenden
en hun partners
tel: 09-9794146 | fax: 15336241889
emz@netvision.net.il
www.nini.org.il
Bezoekadres:
Arieh Regev 4, Netanya
Postadres: PO Box 13310, Netanya

FONDSEN

LENINGFONDS & KEREN MEJOECHEDET

tel: 03-5625611
ioh@netvision.net.il

JAD DAVIDS

POB 5207 | 4615102 Herzliya
giften: 03-6775174
tel: 054-7600043
davidsfonds60@gmail.com
www.jad-davids.com

NEDERLANDSE OVERHEID

AMBASSADE

Beit Oz, 13e verdieping
Abba Hillel 14, Ramat Gan
POB 1967, 5211802 Ramat Gan
tel: 03-7540777 | fax: 03-7540751
tel@minbuza.nl

CONSULATEN

Haifa

Ma'abarot St. 6, 3446125 Haifa
tel: 04-8111707

cohollow@netvision.net.il

Eilat

POB 1099 8811001 Eilat
tel: 08-6335466, 08-6315666

VenO - WUV

Bezoekadressen op afspraak:

Nederlandse Ambassade – afd.
VenO Abba Hillel 14 (13e etage)
Ramat Gan
Tel: 03-7540741

Andere spreekuren:

Beth Joles Haifa - 077-7374100
Beth Juliana Herzliya - 09-9704646
Jeruzalem - 03-7540741
tel-veno@minbuza.nl

WUV- CLIËNTENRAAD

David Eisenmann, 08-9761618
Marthi Hershler, 02-6729370
Elly Maoz-Drukker, 09-8998367
Judith Millul, 04-8242788
Chanoch Mogendorff
04-9899482
Malka Shamir, 052-2700665
Shimon Vega, 08-9476342

OVERIGE ORGANISATIES

AJALAH - Israël R.A.

Opgeheven

Voor informatie:
tel/fax: 050-5317442
POB 6304, 3106201 Haifa

Amoetat AKEVOTH

Opgeheven

De genealogische website is nog
te bereiken via:
www.dutchjewry.org

CENTER FOR RESEARCH ON DUTCH JEWRY

Yitzhak Rabin Center
Hebrew University, Mount Scopus
9190501 Jeruzalem
tel: 02-5880242 / fax: 02-5880241
dutchjew@mail.huji.ac.il
http://www.dutchjewry.com

ELAH - Psycho-sociale begeleiding

Yigal Allon 157/941
6744365 Tel Aviv
tel: 03-6910921 fax: 03-6951574
elah@elah.org.il www.elah.org.il

STICHTING COLLECTIEVE MAROR-GELDEN ISRAËL (SCMI) Opgeheven

POB 24316 | 9124202 Jeruzalem
office@scmi.org.il | www.scmi.org.il

SNBN - Stichting Nederlanders Buiten Nederland

chayabrasz@gmail.com || www.
nederlandersbuitennederland.nl

Stichting GOED -

Grenzeloos Onder Een Dak

Voor Nederlanders in het buitenland
www.stichtinggoed.nl/goed

FACEBOOK -groepen

Dutch Forum Israel
Dutch Jerusalem
דוד ארגון עולי הולנד IOH
Irgoen Olei Holland Jeruzalem
Nederlandse vrouwen in Israel
Embassy of the Kingdom of the
Netherlands in Israel

HOI-emailgroep

geef je op bij:
daviddeleeuw@gmail.com